

KÉPZELETBELI BARÁTOK A KORTÁRS IFJÚSÁGI IRODALOMBAN – ÉS A PSZICHOLÓGIÁBAN

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus

Készítette: **Vida Emese**
Gyógypedagógia BA

Témavezető: Dr. Gombos Péter PhD
egyetemi docens

2022. március

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Mit (kit) nevezünk képzeletbeli barátnak?	3
2.1. Csoportosítás	4
2.2. Külső és belső tulajdonságok	5
3. A képzeletbeli barátok a gyermekek életében	7
3.1. A képzeletbeli barátok és a pszichopatológia	9
3.2. Sérült gyermekek.....	11
3.3. Mit tegyünk, mit ne tegyünk?	13
4. A téma feldolgozásának lehetőségei.....	16
4.1. A választott korcsoport.....	16
4.2. A témakör tantervbe illesztése	17
4.3. A regények kérdéskörei.....	17
4.3.1. Társak és barátok	17
4.3.2. Karakterek, jellemfejlődések	19
4.3.3. A tanórai elemzés kérdései	23
4.4. A feldolgozás módszertani lehetőségei	24
5. A választott regények sajátosságai	26
5.1. Ben Rice: Babó és Bigyó	26
5.2. Matthew Dicks: Egy képzeletbeli barát naplója.....	27
5.3. Michelle Cuevas: Egy képzeletbeli barát kalandjai	27
6. Összefoglalás	29
7. Felhasznált irodalom.....	31
8. Mellékletek	33
1. melléklet	33

1. Bevezetés

Dolgozatomban a képzeletbeli barátok témáját mint egy, a sokak gyerekkorát meghatározó, mégis nehezen megfogható jelenséget járom körül, három kortárs ifjúsági regény – Ben Rice *Babó és Bigyó*, Matthew Dicks *Egy képzeletbeli barát naplója* és Michelle Cuevas *Egy képzeletbeli barát kalandjai* – elemzésének segítségével. Ahhoz, hogy e történetek és jelentőségük érthetővé váljon, fontosnak érzem a jelenség pszichológiai hátterének bemutatását is, kitérve a gyermekek adott életszakaszokra jellemző gondolkodásmódjára és azon különleges esetekre, melyek indokolják egy képzelt barát jelenlétét.

Úgy gondolom, a téma aktualitása nem vitatható. A gyermekek életében a mai napig megjelennek képzeletbeli barátok, ennek ellenére sokan nem tudják, hogyan lehet (vagy kell) jól kezelni, ha az ő gyermekük is látszólag a levegővel, vagy egy „élettelen” tárggyal beszélget – írásomban ki fogok térni arra is, milyen reakció a legmegfelelőbb ilyen helyzetekben. Témaválasztásomat emellett leginkább a kíváncsiság motiválta, hiszen az emberek gondolkodása, pszichéje mindig is foglalkoztatott, és úgy gondoltam, e témakör által sok, számomra még ismeretlen dolgot tudhatok meg az elménk működéséről. Célom az, hogy megmutassam, a képzeletbeli barátok léte segíti vagy hátráltatja a gyermekek fejlődését, s mindezt a feldolgozott irodalmi művekkel szeretném alátámasztani.

Dolgozatomat a képzeletbeli barátok fogalmának tisztázásával kezdem, kitérve a csoportosításukra és arra, hogyan is nézhetnek ki a gyermekek fantáziájában. Ezután a képzeletbeli barátok hatását fejtem ki a gyermekek fejlődésében, külön kezelve a sérült gyermekek esetét is, illetve azt, hogy mit tegyünk vagy ne tegyünk, ha gyermekünk képzeletbeli baráttal rendelkezik. Az általam választott három ifjúsági regény elemzése a pszichológiai háttér bemutatásával párhuzamosan történik. Dolgozatomat a témakör feldolgozásának lehetőségeivel zárom, figyelembe véve a legújabb Nemzeti alaptantervet és a módszertani szempontokat.

2. Mit (kit) nevezünk képzeletbeli barátoknak?

A képzeletbeli barátok első meghatározása 1934-ből származik, Svendsentől. Ő a képzeletbeli barátokat láthatatlan karakterekként definiálta, melyek nem nyilvánulnak meg semmilyen tárgyban, és egy lényeges, legalább pár hónapos periódusban a gyerekekkel játszanak. Ebbe a kategóriába szerinte nem tartozik bele a „tettetett játék” – vagyis az, amikor a gyermek saját magát használja fel képzeletbeli világában –, illetve a tárgyak megszemélyesítése sem (Lydon, 2011). Lydon azzal érvel amellett, hogy a színjáték és a tárgyak megszemélyesítése is a képzeletbeli barátok kategóriájába sorolható, hogy azok a gyerekek, akik képzeletbeli baráttal rendelkeznek, tettettett játékot játszanak, illetve tárgyakat személyesítenek meg, ugyanazokkal vagy hasonló tulajdonságokkal és készségekkel rendelkeznek, elkülönítve magukat azoktól a gyerekektől, akik nem vesznek részt képzeletbeli tevékenységekben.

Taylor 1999-es megközelítése szerint már a tárgyakban, játékokban megelevenedő barátok is „képzeletbeli barátoknak” mondhatók, tekintettel arra, hogy sok esetben a kezdetben tárgyként kezelt képzelt barát később láthatatlan alakban él tovább (Gombos–Sárosi, 2016). A talán legújabbnak mondható megközelítés alapján, Kádár (2012) szerint pedig képzeletbeli barátoknak tekinthető minden lény, mely legalább egy napig jelen volt a gyermek életében, így ezt a megfogalmazást tekinthetjük a legtágabbnak.

Ezek a lények a gyermekek számára valóságok, hiszen nevük, történetük és saját személyiségük, tehát érzelmeik, különböző pozitív, vagy akár negatív tulajdonságaik vannak, ezáltal pontosan olyanok, mint az igazi barátok (Rózsa, 2014). Élettartamuk változó lehet, a pár naptól a heteken át akár években is számolhatjuk „életüket”. Az egyik ifjúsági regényben egyébként olyan képzeletbeli barátot is említ a narrátor, aki mindössze pár percig létezett – ebből következtetve akár az egynapos létezési minimumot nem is szükséges figyelembe venni.

Tulajdonképpen a fő szempont, mely meghatározza, hogy mégis kit/mit lehet képzeletbeli barátoknak nevezni, az az, hogy ellát-e bármilyen funkciót a gyermek életében. Játszanak-e együtt, van-e köztük bármilyen formájú kommunikáció vagy kölcsönhatás, segít-e a gyermek érzelmi feszültégének levezetésében. A képzeletbeli barát feladata ugyanis az, hogy a gyermek ismeretlen helyzetben tapasztalt, még át nem élt érzéseinek kifejezését és megértését elősegítse. Egy képzelt baráttal könnyebb gyakorolni a társas szituációkat, mellette sose leszünk magányosak, meghallgat és megbízhatunk benne (Kádár, 2012). Ebből a szempontból nem az számít, mennyi ideig volt jelen, hanem az, hogy nyomot hagyott-e a jelenléte.

2.1. Csoportosítás

A képzeletbeli barát fogalmának meghatározása alapján láthatjuk, hogy ezek a lények több csoportba sorolhatók. Harris három fő csoportot határozott meg: az elsőbe tartoznak a kitalált személyek, teremtmények, a másodikba azok a kitalált személyek és teremtmények, melyeket a gyermek egy játékba, babába vetít ki, a harmadik csoportot pedig azok az esetek alkotják, amikor a gyermek megszemélyesít, eljátszik egy képzeletbeli karaktert, saját magát használva eszközként (Gombos–Sárosi, 2016).

Az első csoport tekinthető a legtágabbnak és leggyakoribbnak. Ha képzeletbeli barátokról beszélünk, tulajdonképpen ez az a kategória, amely elsőként eszünkbe jut, hiszen a fogalomhoz ezt tudjuk legjobban hozzákötni. Ebbe a csoportba javarészt azok a társak tartoznak, akiket a gyermekek saját fantáziájuknak köszönhetően alkotnak, egyedi módon, semmihez sem hasonlíthatónak. Azonban vannak olyanok is, akik egy rajzfilmszereplőt, filmhőst, egy online játékban látott karaktert, vagy akár egy létező személyt választanak barátjuknak maguk mellé – ebben az esetben csak a közös tevékenységet képzelik el a gyerekek saját maguk (Kádár, 2012). A három regényben megjelenő képzeletbeli barátok is javarészt ebbe a csoportba sorolhatók.

A játékba, babába, különböző tárgyakba vetített képzeletbeli barátok alkotják a következő, kisebbnek mondható csoportot. A plüssállatok, játék babák tekintetében talán nincs is bennünk kérdés, hogyan lehetséges a képzeletbeli barát megalkotása – a játéknak arca van, mosolyog, a gyermekek pedig azokat a dolgokat, melyeknek arcuk van, könnyen élőként azonosítják. Ha visszaemlékszünk gyerekkorunkra, biztosan nekünk is vannak emlékeink kedvenc játékainkról, melyekkel természetes módon folytattunk hosszú párbeszédet, akár hangosan, akár csak a fejünkben levezetve azokat. Minden játék, melyet „gazdája” emberszerű tulajdonságokkal ruházott fel, és játszótársként kezel, képzeletbeli barátnak számít (Gombos–Sárosi, 2016). Az egyéb tárgyak megjelenése, mint képzeletbeli barát, már érdekesebbnek mondható kérdés. Matthew Dicks könyvében is találkozunk egy ilyen lénnyel, Kanállal, aki – a nevének megfelelően – egy kisgyermek méretű kanál. Furcsának tűnhet egy ilyen barát, de véleményem szerint ez is a gyermeki fantázia gazdagságáról, sokszínűségéről tesz tanúbizonyságot.

A harmadik csoport ehhez a kérdéskörhöz tartozását nem véletlenül vitatták. Valójában itt nem beszélhetünk klasszikus értelemben vett képzeletbeli barátokról, hiszen a gyermekek saját maguk testesítik meg az általuk elképzelt lényt/személyt, mely akár egy szuperhős, akár egy másik létező személy, akár egy állat is lehet. Ez lényegében a szerepjáték. Ilyenkor a gyermekek elkerülik azt, hogy a képzelt barát szemszögét is figyelembe kelljen venniük, így a nézőpontváltás képessége nem fejlődik olyan mértékben, mint az előbbi két csoportnál.

2.2. Külső és belső tulajdonságok

Egy képzeletbeli barát lényegében bármilyen lehet. Ahogy korábban is említettem, akár ember, ismert személy, állat, tárgy, rajzfilmfigura, vagy nem létező fantázialény is megjelenhet a gyermekek fantáziájában. Kádár (2012) írása szerint a leggyakrabban (57%-ban) emberként képzelek el barátjukat a gyermekek, utánuk következnek – még mindig nagy százalékban – az állatformájúak (41%), a többi kategória pedig a maradék kis százalékba kerül.

Taylor a 2003-as kutatásában, 341 leírás alapján több csoportot is meg tudott határozni a képzeletbeli barátok megjelenését illetően. A 341 leírás 31%-a, tehát 105 leírás képzeletbeli barátként funkcionáló játékról szólt, 236 pedig láthatatlan lényekről. A láthatatlan lények csoportját tovább bontva az eredmények a következők voltak: a gyerekekkel azonos korú, átlagos kislány vagy kisfiú a képzeletbeli barátok 27%-át teszi ki, 16%-uk pedig valós személyen alapul. A képzeletbeli barátok többsége azonban nem átlagos gyermek – mágikus jellemzőik, speciális képességeik vannak (például repülnek vagy képesek alakot változtatni), esetleg szokatlan a fizikai megjelenésük (17%). Előfordul, hogy a barát sokkal fiatalabb, mint kitalálójája (5%), de olykor jóval idősebb is lehet (12%). 20%-uk ölt állatalakot, ők beszélni is tudnak, vagy valamilyen módon kommunikálni kitalálójukkal, 8%-uknak pedig még mágikus ereje, különleges jellemzője is van. Taylor megnevezett egy olyan kategóriát is, ahová azokat a képzeletbeli barátokat sorolta, melyek ritkábban fordulnak elő, ide tartoznak a szuperhősök (3%) és a szellemek, angyalok (5%). Fontos megemlíteni, hogy nem minden képzeletbeli barát barátságos és kedves; ellenséges, ijesztő képzeletbeli barátról a leírások 3%-a számolt be. Ilyen „baráttal” Michelle Cuevas könyvében is találkozunk, nevezetesen Undi Bundival (más néven Ágy Alatti Lény vagy Szekrénybeli Szörny, esetleg Éjszakai Rém). Az utolsó kategóriába, „egyéb” megnevezéssel a képzeletbeli barátok 9%-a került, ezek a többi kategória egyikébe sem sorolhatók.

Az, hogy egy képzeletbeli barát milyen külsőt kap, a gyermek fantáziájától függ. Mintázhatják mesebeli karakterekről, mint Hamupipőke vagy George, a bajkeverő majom; barátokról, de lehetnek teljesen spontánok és különlegesek is (Wigger, 2010). A regényekben is számtalan formában találkozhatunk kreatív és kevésbé kreatív lényekkel – vannak, akiket kitalálójuk részletekbe menően alkotott meg, mint Budót, de olyan is akad, aki (kitalálójája fiatal kora miatt) szegényes tulajdonságokkal rendelkezik, mint például Pacsni, aki mindössze egy egyszerű, „alakatlan, fura fekete folt” (Dicks, 2012: 8) a falon. Tud csúszkálni meg beszélni, de nincs karja, lába vagy arca, és mivel kétdimenziós, nem tud lejönni a falról. Főleg Dicks és Cuevas írása tükrözi a képzeletbeli barátok sokféleségét – mindkét regényben példát kapunk minden

fajta képzeletbeli barát, így emberalakú, tárgyra hasonlító, állatformájú, furcsa fantázialény, de idős, fiatal, kidolgozottabb és kevésbé kidolgozott képzeletbeli barátokkal is találkozunk. Graham, Dicks főhősének, Budónak legjobb barátja például ugyanolyan emberszerű, mint Budo, csak az ő haja az ég felé mered – nem mellesleg pedig lány, csak fiúnevet kapott. A legtöbb barát emberalakú a regényekben is, de ott van a már említett Kanál (nemtelen, gülüszemű, apró szájú, pálcika karú és lábú kanál) és a még nem említett Büdi Zokni, aki szintén hű a nevéhez, hiszen egy bűdös zokni. Állatalakról is szó esik, hiszen Jacques a „gazdák” váltakozása során Merlához kerülve tacsókóalakba kényszerül. Az egyéb kategóriát is erősíti egy barát, név szerint Mindenféle. A gyerekek elég egyértelműen adnak nevet képzeletbeli barátjuknak, mert Mindenféle is konkrétan az, aminek nevezik: mindenféléből összerakott, azonosíthatatlan fantázialény.

A különleges képességek mindhárom regényben szerepet kapnak: Rice egyik hőse, Babó a falon, Budo pedig az ajtókon és az ablakokon tud átmenni. Jacques, a harmadik regény narrátora nem rendelkezik ilyen képességekkel, de az áthelyezési nyomtatványon a lehetőségek között szerepel például a repülés, a gondolatolvasás, a karnövesztés, a cseppfolyóssá válás vagy a sztepptánc is.

A képzeletbeli barátok a különleges képességek (repül, varázsol, megküzd egy krokodillal) és szokatlan fizikai jellemzők (nagyon kicsi, óriási, aránytalan buborékfejű) mellett – ahogy erre már utaltam is – természetesen emberi tulajdonságokkal rendelkeznek. Ezek általában pozitívak, mert a képzelt barátokat kitalálójuk „tökéletesre” igyekszik alkotni, tehát nincsenek hibáik, rossz tulajdonságaik (Taylor, 2008). A fentebb említettek alapján a képzelt barátok 3%-a gonosz – ennek is meglehet az oka, amit esetenként érdemes körüljárni, lelki sérülés, trauma eshetősége miatt. Lydon (2011) kutatásai alapján a gyerekek egyharmada számol be olyan képzeletbeli barátról, aki szófogadatlan, kiszámíthatatlan, és nem teszi azt, amit kitalálója mond neki. Lydon úgy gondolja, ez jelentheti azt, hogy a gyerekek igaznak gondolják képzeletbeli barátjukat. Önálló személyiségként kezelik őket, akiknek saját döntéseik vannak, ebből következően pedig rosszak is lehetnek, csakúgy, mint az igazi emberek.

3. A képzeletbeli barátok a gyermekek életében

A képzeletbeli barátok léte „természetes életkori jelenség” (Kádár, 2012: 66). Az azonban, hogy milyen hatásuk van a gyermek fejlődésére, sokáig vitatott téma volt – és talán még a mai napig is az. Többféle megközelítés és vélemény született az elmúlt majdnem száz évben, és összességében csak a 60-as évektől mondhatjuk, hogy pozitív megítélést kapott a jelenség. Az 1930-as években, az első kutatások eredményeként határozottan negatívumként tekintettek a képzeletbeli barátokra, egyenesen problémaként, mentális betegséggént, és a szülőknek is azt tanácsolták, hogy ne hagyják gyermeküket ezekkel a barátokkal játszani. A 60-as években kialakuló nézőpontváltás következtében „fejlődést segítő dolognak” könyvelték el, és még többen kezdtek kutatni a jelenséget és annak hatásait (Rózsa, 2014). Ezeknek köszönhetően alakult ki a mai, pozitív aspektus, mely szerint a képzeletbeli baráttal rendelkező gyermekek kognitív képességei fejlettebbek, tehát a kommunikációjuk (nyelvi-grammatikai megközelítésből), az érzelmeik manifestálódása és az empátia készségük is magasabb szintű, mint a képzeletbeli baráttal nem rendelkező társaiknak (Karászi, 2017).

A kutatások eredményei azt mutatták, hogy jellemzően magasabb intelligenciájú gyermekeknél fordul elő a jelenség, emellett többek szerint gyakoribb azon gyermekek esetében, akiknek nincs testvérük. A képzeletbeli barátok megjelenése legnagyobb százalékban hároméves korban történik, és az iskoláskor első két évéig, tehát nagyjából hétéves korig részei a gyermek mindennapjainak, amíg a gyermek úgy nem dönt, barátja „eltűnt” vagy „elutazott” – iskoláskorban ugyanis a gyermekek már nem tudnak olyan könnyen közlekedni a valóság és a fantáziavilág között; megértik, hogy amit képzelnek, az nem a valóság (Kádár, 2012). Ahogy Mérei és Binét könyvében olvashatjuk: „A valóság és a képzelet keveredése a hét év körüli gyerekeknél ragadható meg a legjobban” (Mérei–Binét, 2017: 354).

Dr. Spock szerint – aki 1940 és 1970 között igen nagy tekintéllyel rendelkezett a gyermeknevelés területén – azoknak a gyermekeknek van képzeletbeli barátja, akiknek nehézséget okoz más gyerekekkel kapcsolatot létesíteni vagy magányosnak érzik magukat. Ez alapján a jelenség hátterében a társaság hiányát vélte felfedezni. Elsőnek ő fogalmazta meg, hogy a jelenség jellemzőbb az egykékre, azóta azonban bebizonyították, hogy akár több testvér esetén is lehet a gyermek természetes és egészséges pszichés fejlődésének része (Szekér, 2012).

A Spock által is megfogalmazott sztereotípiák arra összpontosulnak, hogy a képzeletbeli baráttal rendelkező gyermekek félénkek, visszahúzódóak, érzelmi problémáik vannak, és szükségük van igazi barátokra. Ez összefügg azzal a gondolattal, hogy a gyermekek gyakran képzeletbeli barátaik segítségével küzdenek meg a problémáikkal. Dorothy G. Singer és Jerome L.

Singer kutatásából azonban kiderül, hogy azok a gyermekek, akik képzeletbeli baráttal rendelkeznek, sokkal szociálisabbak és kifejezetten élvezik a másokkal való interakciókat, így a sztereotípiák egyértelműen cáfolhatóak (Taylor–Mottweiler, 2008).

Tulajdonképpen Spock sztereotípiáit mutatják be az általam választott regények is. Mindhárom regényben olyan gyermekek rendelkeznek képzeletbeli baráttal, akik valamilyen nehézséggel küzdenek. Kellyanne, Rice narrátorának húga magányos, annak ellenére, hogy van egy bátyja. Egy poros, koszos kisváros, Villámhát lett az új „otthona”, és csakúgy, mint édesanyja, ő is nehezen küzd meg a mindennapok szürkeségével. Kreativitását saját fantáziavilágában tudja kiélni, amit a bátyja és az édesapja nem díjaz különösebben. Dilisnek tartják, és egyre inkább próbálják rávenni arra, hogy felejtse el Babót és Bigyót, mert nem léteznek. A képzeletbeli barátokhoz való túlzott kötődés egy függőségi viszonyt eredményez, így végül a barátok halála Kellyanne halálát is okozza.

Dicks karaktere, Max egy kilencéves autista kisfiú, akinek a diagnózisából kiindulva rengeteg nehézsége van a hétköznapi életben, főleg a szociális terület érintettsége miatt. Ő tulajdonképpen „tankönyvi példa” (Gombos–Sárosi, 2016: 134), akár csak az autizmusát, akár azt figyelembe véve, hogy egyke, így több szempontból is indokolt a képzeletbeli barát jelenléte, még hozzá elhúzódó ideig, hasonlóan Kellyanne esetéhez. „Annyi minden történik vele belül, hogy nem is igazán érdekli, mi zajlik a kívülvilágban” (Dicks, 2012: 18).

Cuevas írásában Jacques nem eredeti, hanem egyik későbbi gazdája az, aki beleillik Spock leírásába – ő Bernard, akinek szintén a szociális területen akadnak nehézségei. Félénk és láthatatlan, szeret a háttérben maradni. Róla is az mondják, hogy „a saját kis külön világában élt” (Cuevas, 2017: 154), nála azonban nem lehet felfedezni az autizmus jeleit, ez a megállapítás tehát nem a diagnózisra utal. Jacques szerint több rejtőzött benne, mint amennyit megmutatott magából a világnak: „Bernard rügy volt, ami még nem hajtott ki, egy makk, ami egy egész fát rejt magában, egy dal, amit még nem hallott senki” (Cuevas, 2017: 154). Jacques feladata pedig az volt, hogy ezeket a dolgokat kihozza belőle.

Az óvodáskorú gyermekek személyiségfejlődésében különböző változások történnek az érzelmek, a gondolkodás és a világhoz való viszony tekintetében. Az ezekkel való megküzdés nehéz folyamat; ebben a fantázia segíti őket, mely kitölti a tudás hiányos részeit, a valóságtól gyakran nagymértékben eltérő jelentéstartalommal. A képzeletbeli barátok ebben a kontextusban kelnek életre, valóság és fantázia határán (Rózsa, 2014). Ebben az időszakban jelennek meg a fantáziahazugságok is, tehát a gyermek nem mond igazat, mégsem hazudik, a már említett okból kifolyólag. Öt-hat évesen kezdik el érzékelni mások elvárásait és megbízhatóan különbséget tenni a jó és a rossz között, azonban még nem tudnak felelősséget vállalni ezekért, így a

csínytevéseket könnyebb „rákenni” a képzeletbeli baráttra. A képzeletbeli baráttal rendelkező gyermekek a tapasztalatok alapján könnyebben lépik át az egocentrizmus szakaszát, így kisebb nehézségeik lesznek az iskolába kerüléskor (Kádár, 2012).

A képzeletbeli barát egyik fontos feladata, ahogy már korábban is említettem, az érzelmi tehermentesítés, így kifejezetten fontos a gyermekek lelki egészségének szempontjából. Elősegíti az új készségek fejlesztését, mint például az intelligenciát, kreativitást és fantáziát, a világ felfedezését, valamint az érzelmekkel való megküzdést (Rózsa, 2014). A pozitívumok kiemelése mellett azonban a kétkarú mérleg másik oldalát sem szabad figyelmen kívül hagyni – erre a következőkben fogok rátérni, előtte azonban fontosnak érzek még egy esetet kiemelni.

A szakirodalomban azt olvashatjuk, hogy jellemzően a gyermekeknek van képzeletbeli barátjuk. A választott regények is ezt támasztják alá, hiszen minden képzeletbeli barát gazdája a fentebb már megjelölt korosztályba tartozik – kivéve egyvalakit. Matthew Dicks regényében találkozunk Oswalddal, aki egy ötvenkét éves, kómában lévő férfi képzeletbeli barátja. Itt is a lelki egészség, mint fontos szempont kerül elő, a férfit (együttal Oswaldot) ugyanis az tartja életben, hogy Oswald minden nap mesél, hogy mi történt a kórházban. Fontos szerepe lehet tehát egy nehéz helyzetben lévő felnőtt életében is a képzeletbeli barátnak.

3.1. A képzeletbeli barátok és a pszichopatológia

Már az 1930-as években megjelent az aggodalom, hogy a képzeletbeli baráttal rendelkező gyermekek esetében nő a pszichopatológia kockázata (Lydon, 2011). A jelenséget Lydon a már említett 2011-es tanulmányában járta körül részletesen, fókuszba helyezve a disszociatív identitás zavart (angolul dissociative identity disorder, röviden DID). Ezen állapot lényege, hogy az egyén nem egy, hanem több, adott esetben korban és nemből eltérő személyiséggel rendelkezik, úgynevezett alterekkel, melyek bizonyos ingerek hatására léphetnek előtérbe. Mindig van egy fő személyiség (host), aki az idő legnagyobb százalékában irányítja a testet. Legalább két, egyértelműen különválasztható személyiség esetén beszélünk disszociatív identitászavarról (Dudás, 2017). Esetenként a személyiségek száma ennek sokszorososa is lehet – erre jó példa a Széttörve című film főszereplője, Kevin Wendell Crumb, akiben 24 személyiség „lakik” (Hidvégi, 2019).

Hornstein és Putnam az 1992-es kutatásaik során arra jutottak, hogy a disszociatív identitás-zavarban szenvedő személyeknél a képzeletbeli barátok előfordulása magas szintű. Ezt igazolja Trujillo, Lewis, Yeager és Gidlow 1996-os kutatása is, melyben disszociatív identitászavarral kezelt és átlagos iskolás fiúkat hasonlítottak össze. Eredmény: az átlagos iskolások kisebb

arányban számoltak be képzeletbeli barátáról, de mindegyik DID-s fiú rendelkezett vele (Lydon, 2011).

Pica 1999-ben egy három szakaszból álló modellt határozott meg, mely a képzeletbeli barátok megjelenését és azok átalakulásának folyamatát írja le. Úgy gondolta, hogy azok a gyermekek, akik hajlamosak a képzeletbeli barát kitalálására, nagy eséllyel szenvednek majd DID-ben, ha traumán esnek át kora gyermekkorban. Ez alapján az első szakasz a trauma átélése és a képzeletbeli barát megjelenése. Ezt követi a második szakaszban, hogy a képzeletbeli barát átveszi az irányítást, amikor a gyermek fenyegetést vagy szorongást érez; a harmadik szakaszban pedig a szorongó helyzetekben előkerülő képzeletbeli barátok különálló személyiségállapotokká alakulnak át, melyeket a már említett alter személyiségeknek nevezünk (Lydon, 2011).

Pica elméletének hibáit Lydon szintén kiemeli. Az első hiba: feltételezi, hogy képzeletbeli barát hiányában nem alakul ki DID; ezen kívül nem vesz figyelembe más változókat, mint a rosszindulatú nevelés és a hozzá kapcsolódó kaotikus környezet. Taylor, Hulette és Dishion 2010-ben meg is állapították, hogy nincs bizonyíték arra, hogy a képzeletbeli barát a DID előjele lenne (Lydon, 2011).

A kutatások köre bővült, azonban továbbra sem lehetett egyértelmű választ adni a kérdésre, hogy van-e kapcsolat a DID és a képzeletbeli barátok között. A legtöbb kutatásban használt minta ugyanis nem felelt meg az értékelhető eredmény megállapítási követelményeinek – olyan gyermekeket válogattak össze, akik azt az eredményt produkálták, amit a kutatást végzők elvártak, így ezek az eredmények hitelességüket tekintve megkérdőjelezhetők. Ennek tükrében a hibák kijavításával, új mintát választva teljesen más eredmények születtek, melyek azt mutatták, hogy a képzeletbeli baráttal rendelkező és az „átlagos” gyermekek között több hasonlóság van, mint különbség. A különbség a már korábban említett képességek fejlettségében mutatkozik meg, azok is pozitív irányban befolyásolják a képzeletbeli baráttal rendelkezők értékelését (Lydon, 2011). Azt kijelenteni tehát, hogy a képzeletbeli barátoknak köze van a személyiségzavarokhoz, tájékozatlanságra és elhamarkodottságra utal. A képzeletbeli barát elsősorban nem egy új személyiség kezdeti formája, hanem a traumafeldolgozás eszköze, melynek segítségével a gyermek kijátszhatja magából negatív tapasztalatait, rossz élményeit.

A pszichopatológia kérdéskörében mindenképp érdemes megemlíteni Cuevas írásából Büdi Zokni esetét – már csak azért is, mert maga az író is egy külön fejezetet szánt ennek a képzeletbeli barátnak. Büdi Zokni – saját szavaival kifejezve – „a világ legrendetlenebb kisfiújának képzelt barátja” (Cuevas, 2017: 62), ennek a kisfiúnak a szülei azonban betegesen rendmániások. Minden napnak megvan a saját színe, ehhez a viseletnek és az aznapi ételnek is illeszkednie

kell; könnyed zenét nem hallgatnak, csak indulókat és a porcicák sem a hagyományos módszerrel tűnnek el, hanem az édesanya „Egyenesen *levadássza* őket. *Meggyilkolja* mindet.” (Cuevas, 2017: 62). Aki kicsit jártas a pszichológiában, tudja, hogy a gyermek mindig csak tűnethordozó – épp ezért érthető, miért lesz a kisfiú képzeletbeli barátja egy bűdös, koszos zokni, akivel együtt olyan rendetlenséget csinálnak, hogy a család kénytelen elköltözni. Persze Bűdi Zokni visszatér, bűdösebben és koszosabban, mint korábban, és így a kisfiú a szülei kíséretében a pszichiátrián köt ki – itt találkozik Bűdi Zokni és Jacques. Talán nem kérdés, hogy elsősorban nem a kisfiúnak, hanem a szüleinek van szüksége pszichiátriai kezelésre...

3.2. Sérült gyermekek

A képzeletbeli barátok egyik fontos feladata, hogy segítsenek a gyermeknek megoldani azokat a helyzeteket, melyekre a gyermekek saját maguktól – szerintük – nem lennének képesek. A korábban már említett kutatási eredmények szerint a képzeletbeli barátok intelligens és egyke gyermekeknél gyakrabban fordulnak elő, az ifjúsági regények elolvasása után azonban jogosan felmerül a kérdés, hogy mi a helyzet a sérült gyermekekkel.

Mindhárom könyvben olyan gyermekek kerülnek elő képzeletbeli baráttal rendelkező személyként, akiknek valamilyen területen hátrányuk van másokkal szemben. Max például Asperger-szindrómás; Jacques Papier egy hiperaktív lányhoz, Merlához kerül; Kellyanne, Babó és Bigyó kitalálója pedig – nem diagnosztizáltan, de nagy valószínűséggel – depressziós és idegbeteg. Ezek mind olyan problémák, melyek kezelést igényelnek, és adott esetben megkülönböztetést is eredményeznek a gyermekek, társadalom körében. Érdekesnek tartom, hogy három különböző regény is hangsúlyt helyez a speciális esetekre/megjeleníti őket a képzeletbeli barátok tekintetében, annak ellenére, hogy nem született még olyan átfogó tanulmány, mely a sérült gyermekek képzeleti világát, fantáziáját vizsgálná.

Max esetét kicsit bővebben is kifejteném. A könyvben nem szerepel konkrétan a diagnózis, de Max jellemvonásai, viselkedése, reakciói, félelmei tökéletesen passzolnak egy autista gyermek diagnosztikájához, pontosabban az Asperger-szindrómásokéhoz (Gombos–Sárosi, 2016). Az Asperger-szindróma az autizmus egyik válfaja; az ő esetükben a tünetek nem hároméves kor előtt kezdődnek, nincs fejlődési késés a nyelvelsajátításban, valamint értelmi képességeik is átlagosak vagy azon felüliek. A társas interakciókban lehetnek nehézségeik – például nem tartanak szemkontaktust és az empátiás készségeik is sérültek –, és őket is jellemzi a beszűkült érdeklődési kör. Gondjaik lehetnek a motoros koordinációval; mániás viselkedéseik, furcsa szokásaik vannak, és nehezen kezelik a váratlan helyzeteket. Hajlamosak szó szerint értelmezni az

elmondottakat, emiatt pedig – Max példájából kiindulva – a humornak vagy a gúnyolódásnak sem értik a valódi üzenetét (Juhászné, 2007; Szekér, 2011). Budo a mesélés során e jellemzők mindegyikére hoz példát: Max sokat olvas, okos, jól számol; nagyon szereti a háborúkat, a csatákat, a repülőket és tankokat, és saját rituálét, rutint alakított ki apróságokhoz is – minden napra másik pizsamája van, amit fogmosás után felvesz, olvas egy fejezetet a könyvéből és pontban nyolc harminckor fekszik le. Gyakran nem érti, miért hívja őt Mrs. Gosk „kicsi fiamnak”, amikor ő nem az édesanyja, és a vicceket sem szereti, nevetni nem szokott. Ha megérintik, kényelmetlenül érzi magát – „az egész világ túl fényes lesz és hideglelős” (Dicks, 2012: 14). Döntéshelyzetbe kerülve egyenesen lefagy, és Budónak kell helyette választania például a kék vagy a sárga jégkrém között. Mozgása ügyetlen, ez a lekvárosüveg kinyitásának nehézségében vagy az apjával való labdázás során is megmutatkozik. Váratlan helyzetekben bepánikolhat, ilyenkor felhúzza a térdét szorosan a mellkasához, előre-hátra dülöngél, és maga elé hümmög – szerencsére azonban képes arra, hogy megnyugtassa magát (Gombos–Sárosi, 2016).

Visszatérnék egy gondolat erejéig arra a megállapításra, hogy a képzeletbeli barátokkal rendelkező gyermekek mely képességei fejlettebbek átlagos társaikénál: a kognitív képességek, szociális képességek és kommunikációs képességek is szóba kerültek, emellett pedig még a magasszintű kreativitás és a gazdag fantázia. Egy autista gyermek esetén a szociális és kommunikációs képességek azonban nincsenek az átlagos szinten, ezek kifejezett fejlesztésre szorulnak. Az Asperger-szindrómásokat a „jól funkcionáló autisták” közé lehet sorolni, az ő esetükben a kommunikációban, beszédben nincsenek feltűnő nehézségek (Juhászné, 2007). Ebből következtetve talán mégsem pontos a megállapítás, hogy a képzeletbeli baráttal rendelkező gyermekek minden esetben fejlettebbek ezeken a területeken képzeletbeli baráttal nem rendelkező társaiknál. Inkább úgy lehetne fogalmazni, hogy a képzeletbeli barát segít abban, hogy ezek a képességek az átlagos vagy afölötti szintre fejlődjenek.

Egyes kutatók korábban arra a következtetésre jutottak, hogy egy képzeletbeli barát megjelenéséhez magányosság, trauma, negatív hatás szükséges. Az általam elemzett könyvek valamilyen szempontból ezt a nézetet támasztják alá, hiszen nem olyan gyermekek és képzeletbeli barátjuk történetét mesélik el, akik gond nélkül helytállnak a mindennapokban, hanem olyanokat, akik még több segítséget igényelnek, mint a többiek. Igaz, sokszor a képzeletbeli barát a gyermek unalmában születik, és nem kifejezett segítőként van jelen, hanem inkább csak barátként, játszópajtásként, nagyobb valószínűséggel jelennek meg nehéz helyzetekben, mint például a bántalmazás. Statisztikák szerint a bántalmazott kiskorúak 89%-ának van képzeletbeli barátja (Kádár, 2012). A testi, lelki és szellemi sérülés egyaránt indokolja a plusz segítő jelenlétét, a gyermek számára pedig talán egyszerűbb egy tökéletes társat elképzelni, mint egy már

létező, nem a számára tökéletes személyre támaszkodni. A képzeletbeli barát olyan, amilyenre neki szüksége van, és akkor engedi el, amikor úgy érzi, képes egyedül is megküzdeni a mindennapok nehézségeivel. Erre tökéletes példa Max és Budo története.

3.3. Mit tegyünk, mit ne tegyünk?

Egy képzeletbeli barát megjelenése ijesztő lehet a szülő számára. Olyan kérdések fordulhatnak meg bennük, mint: Baj van a gyerekkel? Kezeltetni kell? Személyiségzavaros? Hosszú a felsorolás, és minden kérdés egy irányba mutat: a szülők nem ismerik a jelenséget, nem tudják, mit tegyenek.

A „tudatlanság” oka gyakran abból ered, hogy a gyermekek nem merik megosztani szüleikkel a képzeletbeli baráttal átélt kalandjaikat, vagy pusztán csak a tényt, hogy képzeletbeli barátjuk van. A szülők 27%-a így nem is tud a képzeletbeli barátról (Kádár, 2012). A hallgatás mögött állhat a félelem, hogy kinevetik, nem veszik komolyan, de ott lehet a háttérben a szigorúbb neveltetés, illetve a bántalmazás is. Főleg kisiskoláskorra jellemző, hogy szégyellik képzeletbeli barátjukat, mert ebben a korosztályban már nem olyan gyakori a létük (Kádár, 2012).

A szülők részéről a legnagyobb probléma az, ha nem értik meg a jelenséget. Félelmük, hogy a gyermek elszigetelődik, teljesen elzárja magát a külvilágtól, és súlyos pszichés problémái lesznek – erről azonban szó sincs az esetek nagy részében. Ahogy a legtöbb kutatás alátámasztotta, inkább pozitív, mint negatív hatásai vannak egy képzeletbeli barátnak. A szülő részéről érkező elutasítás mellett azonban a másik véglet, a túlzott bevonódás is ellenszegülést válthat ki a gyermekből (Kádár, 2012). A képzeletbeli barát a gyermeké, a szülő pedig azáltal, hogy saját párbeszédet kezdeményez vele, ő talál ki történeteket vele kapcsolatban, elveszi a gyermektől az alkotói jogot, így a gyermek ismét alárendelt szerepbe kerül. Mindenekelőtt tehát a legfontosabb: „A képzeletbeli barát tisztelete a gyermekvilág tiszteletének része” (Kádár, 2012: 77). A képzeletbeli barátok tükröt tartanak a szülő-gyermek kapcsolatáról, így minél többet tudunk róluk, annál tisztábban láthatunk (Kádár, 2012).

Ezek után felmerül a kérdés, hogy mi a helyes viselkedés, ha kiderül a képzeletbeli barát léte. Széles-Horváth (2016) hat tanácsot gyűjtött össze, mely segíthet a szülőknek abban, hogy megfelelően kezeljék a váratlan helyzetet.

Az első pont az elfogadás. Juhász Anikó így fogalmaz: „Ha a szülő kineveti, vagy megkérdőjelezi a barátot, a gyerek tele lesz szorongással és félelemmel. Nem érti, hogy apa és anya miért nem szeretik a legújabb pajtását, és nagy eséllyel inkább titkolózni fog, mert fél a reakcióktól.” (Juhász Anikót idézi Széles-Horváth, 2016).

Ezt követi a második pont: vegyük szemügyre alaposan a képzeletbeli barát és a gyermek közötti kapcsolat jellegét! A képzeletbeli barát valamilyen funkciót tölt be a gyermek életében, megjelenésének számos oka lehet: sötétben való félelem, testvér érkezése, leválástól való szorongás, szülők megromló kapcsolata. Ha a szülők figyelnek, megérthetik, miért van szükség a képzelt barátra. Nagyobb problémák, mint a válás esetén azért érdemes szakemberhez fordulni, de ekkor sem a képzeletbeli barát jelenléte lesz a baj, hanem maga a trauma, amit a szakember segítségével a gyermek fel tud dolgozni.

A harmadik pont a türelemre és a figyelemre vonatkozik. Nem szabad erőszakkal megszabadulni a képzeletbeli baráttól, azonban észre kell venni, ha túl sokáig van jelen a gyermek életében. Ha az iskoláskor első két évét követően még mindig, akár további évekig a gyermekkel marad, szintén érdemes szakemberhez fordulni.

Negyedik pontként ebben a felsorolásban is megjelenik, hogy nem szabad túl közel kerülni a képzelt baráthoz. Tilos manipulálásra használni – nem mondhatunk tehát olyat, hogy: „Látod, ő már elkészült, te meg még nem tartasz sehol”. A gyermeknek csalódást okoz, ha a szülő kétellyel tölti meg a tiszta, feltétlen kötődést azzal, hogy „beleszól” a kettejük kapcsolatába. Akkor és annyira vegyük részt az interakcióban, amikor és amennyire a gyermek kívánja/megengedi.

Ötödikként a korra tér ki Széles-Horváth. Mivel a képzeletbeli barátok változó életkorúak lehetnek, akár idősebb, akár fiatalabb a gyermekünknel, nem kell aggódni. Jellemzően egykorúak a gyermekkel, de a traumától függően ez változhat: egy válás következtében eltűnő apát egy apakorú és kinézetű barát pótolhat; de akár egy nem élő személy is megjelenhet egy gyász-folyamat feldolgozásaként.

Az utolsó, vagyis hatodik pont pedig a testvérekre vonatkozik. A testvérek bolondnak nézhetik, kigúnyolhatják fiatalabb testvérüket a képzeletbeli barát miatt (erre a viselkedésre Rice írásában látunk példát), megfélemezve arról, hogy talán nekik is volt ilyen segítő társuk. A semmivel való beszélgetést látva az értetlenség első jelei megmutatkozhatnak, a szülőnek ekkor érdemes közbelépnie. A testvért be kell avatni a titokba, mert „a titkok mindig nagyon izgalmasak, a szülő cinkostársának lenni pedig jó” (Széles-Horváth, 2016). El kell magyarázni a testvérnek, hogy bár ő tudja, mi a különbség a valóság és a fantázia között, a kicsi még nem, emellett segíthet, ha felidézzük az ő kiskori emlékeit a képzeletbeli barátjáról. Ha neki is volt ilyen barátja, valószínűleg jobban fogja kezelni a kisebb testvér furcsa viselkedését, ha pedig nem, akkor más fantáziaélmények felelevenítése, mint a Téliapó hozhatja meg a pozitív eredményt. Széles-Horváth tanácsként említi, hogy szimbolikusan, bábok formájában is érdemes lehet feldolgozni a jelenséget.

Ami ezekből a tanácsokból legfontosabb elemként kivethető, az a szülői hozzáállás. Szülőként támogatni kell a gyermekünket, akkor is, ha olyat tesz, ami számunkra furcsa vagy ijesztő, nehézség esetén pedig nem szégyen segítséget kérni egy szakembertől. Az sosem baj, ha „felleslegesen” látogatunk el egy pszichológushoz a problémával. Valójában nincs olyan, hogy felesleges látogatás: a pszichológus mindenképp útmutatást tud adni arra vonatkozóan, hogyan viselkedjen a szülő a továbbiakban, és megnyugtatja őt, biztosítva arról, hogy a gyermeknek nincs semmi baja. Ha pedig mégis probléma lenne a fentebb említett lehetőségekből kifolyólag, akkor sem kell aggódni, mert a szakember a megfelelő eszközökkel, technikákkal a legjobb módon segíti a gyermeket a feldolgozás útján.

Legjobb példa a regények közül a szülői hozzáállás szemléltetésére Rice írása. A történetben egyaránt látunk pozitív és negatív példát is a képzeletbeli barátok kezelésére. Az egyértelmű jó példa Kellyanne és Ashmol édesanyja – tudomásul veszi Babó és Bigyó létezését, de nem avatkozik bele Kellyanne fantáziavilágába. Rajta kívül akad még Villámháton néhány lakó, akik elfogadták Kellyanne „játékát”, mint például Mrs. Schwartz, aki mindig három nyalókát adott Kellyanne-nek, amikor arrafelé jártak. Ezzel szemben az erőteljes negatív példa kezdetben a báty, Ashmol, aki a mű végére megváltozik. És persze ilyen az édesapa is. Az apa hiába változtat hozzáállást még a mű elején, a veszekedés után, egyáltalán nem úgy viselkedik, ahogy az helyes lenne: beleavatkozik Kellyanne fantáziájába, saját kapcsolatot alakít ki a két baráttal, Babóval és Bigyóval, és az, hogy otthagyja őket a bányában, egyértelműen azt jelenti, hogy cseppet sem hitt bennük, pusztán aljas módon keresett egy lehetőséget, hogy lánya kinője végre gyermekded játékát.

Azt azonban nem lehet erőltetni, hogy valaki kinőjön a fantáziálgatásból. Ha folyamatosan felszólítjuk arra, hogy felejtse már el végre képzelt barátait, akkor csak még jobban be fog zárkózni és a saját világába menekülni – ahogy azt Kellyanne is tette. A képzeletbeli barátok egy idő után maguktól is eltűnnek a gyermekek életéből, és az, hogy Kellyanne-nek nyolcévesen még mindig megvoltak a barátai, nem feltétlenül baj. Ő még épp abban a korban volt, amikor a képzeletbeli barátok léte elfogadható; körülbelül másodikos korig tart ez az időszak (Kádár, 2012). Ha azonban nem történik meg később sem az elengedés, pszichés problémára lehet gyanakodni, ami egyébként Kellyanne-nek, nem bizonyítottan, de feltehetően volt.

A könyvben a környezet reakciója az elfogadás és az elutasítás oldalát tekintve is természetes. Az elfogadáshoz egyfajta beállítottság szükséges, olyan, mint Kellyanne édesanyjának. Ő ösztönösen kezelte jól lánya barátainak létét, hisz maga is nap mint nap az angliai emlékeihez menekült. Nem avatkozott bele Kellyanne világába, csak annyira, amennyire ő azt igényelte. Ezzel szemben az apa és Ashmol által tanúsított negatív hozzáállás is helytálló, hiszen azok,

akik sose használták ilyen kreatívan a képzelőerejüket, nem tudják megérteni, mi a jó abban, ha valaki egy saját maga által alkotott lényel éli mindennapjait; egy olyan világban, ahol bármit meg lehet tenni. Kamaszként Ashmol szégyenérzete, kényelmetlensége is érthető, hisz a kamaszok rendszeresen „cikizik” egymást, és az, hogy a húga a levegővel beszélget, elég indok arra, hogy Villámhát nagyfiúi belekössenek. Persze, hogy rá akarja venni húgát, felejtse már el Babóékat.

Az apa változásáról még érdemesnek tartok pár szót ejteni. Mint tudjuk, nem volt etikus célja azzal, hogy átváltott a másik oldalra, mellesleg nem is csinálta jól: olyan mértékben beleavatkozott Kellyanne gondolatvilágába, hogy azzal többet ártott neki, mint az elutasítással. A gyermekünk képzeletbeli barátaival nem szabad saját kapcsolatot kialakítani, mert ezzel elveszíthetjük a bizalmát és nem fog többé mesélni róluk (Széles-Horváth, 2016). A hozzáállás két végletének ilyen módú megjelenítése a könyv értékét növeli, mert ezáltal lényegében mindenre kapunk példát, amit a szakirodalom megfogalmaz.

4. A téma feldolgozásának lehetőségei

A pszichológiai háttér és a három regény párhuzamba állítását követően kitérnék azokra a módszertani javaslatokra, melyek lehetővé teszik a téma feldolgozását általános iskolás, ezen belül is inkább a felső tagozatos tanulók körében, 5. és 6. évfolyamon.

4.1. A választott korcsoport

A célközönség megállapítása főleg a téma jellege, a problémahalmaz, a megjelenő értékredek és a motívumok figyelembevételével történt, melynek eredménye a 10-13 éves korosztály lett. Első gondolatra a képzeletbeli barátok mint témakör az alsó tagozat tanulóihoz állhat közelebb, hiszen nekik nagyobb eséllyel vannak friss élményeik a jelenségről. Az elemzésre kiválasztott regények azonban komoly kérdéseket boncolgatnak, így érdemesnek tartottam a korosztály feljebb emelését. A lényeges információk a fiatalabbak számára nem jönnek át a szűrőn, ők csak a gyermeki köntöst látják, amelybe ezt a világot bújtatták az írók; a felső tagozat első két évfolyama viszont még értékelni tudja ezt a „köntöst”, de már képesek arra, hogy meglássák mögötte a valódi tartalmat is.

4.2. A témakör tantervbe illesztése

A téma felvetése – bár irodalmi művekről beszélünk – osztályfőnöki vagy etikaórán is történhet, talán még eredményesebben is, mint egy irodalomórán. A tanulók így kötetlenebbül mondhatják el véleményüket és oszthatják meg gondolataikat az egyes kérdéskörökre vonatkozóan, hiszen nem „jegyre megy”, amit megállapítanak a műről, és a felmerülő kérdések is inkább az etika, mint az irodalom szempontjából lesznek érdekesek.

Az alábbi ábrán a 2020-as Nemzeti alaptanterv etika és osztályfőnöki óráinak a kérdéskörhöz illő témakörei láthatók, a normál és az SNI-s tantervből egyaránt. A normál tanterv esetén három, az SNI-s tanterv esetén két-két témakört emeltem ki – ezekhez illesztve tudom elképzelni a regények feldolgozását és a képzeletbeli barátokról való beszélgetést (1. ábra).

A későbbiekben részletezésre kerülő főbb kérdéskörök és módszertani lehetőségek figyelembevételével, szemléltetés gyanánt készítettem egy óratervezetet az egyik kiemelt témakörhöz, mely a melléleteknél olvasható (1. melléklet).

1. ábra. A 2020-as NAT témakörei

4.3. A regények kérdéskörei

Az tantervben való elhelyezést követően kiemelném azokat a kérdésköröket, melyek köré a regények épülnek, valamint azokat, melyekre véleményem szerint mindenképp ki kell térni a téma bevezetéséhez és az egyes regények elemzésekor.

4.3.1. Társak és barátok

A választott regényekben a képzeletbeli barátok kifejezetten sokszínűek. A főbb barátokról már tettem említést, de érdemesnek tartom külön is kiemelni az egyediségeiket.

Ben Rice regényében a két címszereplő, Babó és Bigyó a képzeletbeli barátok. Ők teljesen láthatatlanok (mint a képzeletbeli barátok 69%-a), és emberalakban, pontosabban gyermekalakban jelennek meg (27%). Babó különleges képzeletbeli barát – erre már tettem utalást –, hiszen át tud menni a falon (tehát speciális képességgel rendelkezik, ami a képzeletbeli barátok 17%-át jellemzi), egyébként pedig fiú, egy évvel idősebb Bigyónál, sántít és égzengéskor szeret a szabadban táncolni. Bigyó ezzel szemben lány, köldökét egy opálkő díszíti (amit nem láthat mindenki), és meggyőződéses pacifista, tehát sosem üt vissza. Mindketten angolul beszélnek, vagy füttyel kommunikálnak, de csak bizonyosfajta emberek hallhatják, mit mondanak. Együtt mennek mindenhová, csendesek, és bár külön-külön is léteznek, csak ketten alkotnak egy egészet (Gombos–Sárosi, 2016).

Dick főhőséről több részletet tudhatunk. Budo hasonlít Rice karakterére, Babóra abból a szempontból, hogy bár emberi tulajdonságokkal rendelkezik külsőleg és belsőleg is, át tud menni az ajtókon és az ablakokon. A padlókon és a falakon nem, mert az Maxnek, Budo gazdájának is túl furcsa lenne. Budo is ugyanabba a csoportba tartozik tehát, mint Babó, a speciális képességgel rendelkező képzeletbeli barátok közé.

Max úgy képzelte el Budót, hogy magasabb, idősebb és érettebb legyen nála, ezzel is segítve őt a hétköznapiakban – Budo így megért olyan dolgokat, amelyek Maxet összezavarják. Budo emellett szeret mászkálni, az iskolában például vagy a benzinkút környékén, amíg Maxnek órája van vagy alszik, neki ugyanis nincs szüksége alvásra. Budo emiatt többet látott a világból, mint Max, és több információt kap a felnőttektől, mert sokat van a közelükben – mint például Max szüleivel, tanítóival, vagy a benzinkúton dolgozókkal.

Budo különlegesnek számít abból a szempontból is, hogy öt éve van életben. Általában a képzeletbeli barátoknak jóval kevesebb adatuk meg: pár nap, hét vagy hónap, esetleg pár év. Ahogy korábban is említettem, az óvodáskorban megjelenő képzeletbeli barátok többsége az iskoláskor első két évében már eltűnik (Kádár, 2012), ezzel szemben Budo még mindig Max mellett van.

A harmadik, Cuevas regényének főszereplője, Jacques sokban hasonlít Budóra. Külsőleg például semmi különbség nincs köztük: mindketten emberalakúak, így teljesen beleolvadnak az emberi világba, a képzeletbeli barátok pedig nehezen tudják elkülöníteni őket a valódi emberektől. Képességeik is a valódi emberek képességeivel egyeznek meg, annyi eltéréssel, hogy míg Budónak nincs szüksége alvásra és át tud menni az ajtókon, addig Jacques-nak semmilyen különleges képessége nincs. Ő egy az egyben olyan, mint egy ember. Ha a belső világukat nézzük, van egy lényegi eltérés kettejük között: Budo tudja, hogy képzeletbeli, míg Jacques-nak fogalma sincs erről. Ebből kifolyólag mindkettőjüket más motiválja a kalandok során –

Jacques önmagát akarja megtalálni, kideríteni, hogy ki is ő valójában, ehhez pedig szabaddá akar válni; Budo ezzel szemben tudja, ki ő és mi a feladata, és épp ezt az állapotot akarja megtartani, ameddig csak lehet, anélkül, hogy „szabaddá” válna. A két főhős megnyilvánulása és kiindulása tehát ellentétes, mégis párhuzamot lehet vonni a kettő között.

Cuevas regényében Görkörös Tehénészlány mellékszereplőként, egy fiatal lány képzeletbeli barátjaként jelenik meg. A neve teljesen leírja a kinézetét: egy copfos, emberszerű, görkorit viselő lány, aki jellegzetes vidéki stílusban beszél. Ő tisztában van a létezésének okával, a feladatával, és azzal is, hogy nem tart örökké a létezése Görkörös Tehénészlányként. Jacques elsőszámú támaszaként és tanácsadójaként neki jutott a feladat, hogy felvilágosítsa az emberszerű barátot, hogy ő valójában nem ember – ezzel teljesen összezavarva Jacques-ot és az ő világról kialakított képét. Elég fontos szerepet tölt be a regényben, főleg, ha azt állítom, hogy ő valószínűleg az író „kivetülése”. Ezt alátámasztja, hogy Tehénészlány minden megnyilvánulásában van valami érett komolyság, valami felnőttesség, ami kitűnik a képzeletbeli barátok gyermeki naivitásából. A mű végén pedig ő az, aki kvázi megmenti Jacques-ot azáltal, hogy magát feláldozza.

4.3.2. Karakterek, jellemfejlődések

Mindhárom regény főhőse nagy változáson esik át. Mivel a jellemfejlődés egy olyan kérdéskör, melyet érdemes a tanulókkal is feldolgozni, szükségesnek érzem, hogy külön is kitérjek ezekre.

Ezt a sort Ashmollal kezdem, Rice karakterével, aki a történet narrátora és Kellyanne kamasz bátyja. Csakúgy, mint apjuk, ő sem hisz Babó és Bigyó létezésében, és rendkívül idegesíti őt nyolcéves húga viselkedése, aki a túlon túl gazdag és színes fantáziájával próbálja Villámhátot, a poros, koszos, szürke opálbányászvárost élhetővé tenni. Ashmol rendszeresen Kellyanne szemébe mondja, hogy Babó és Bigyó nem létezik, bizonyítékként pedig a levegőbe rugdos, és ütögeti a láthatatlan barátokat, ezzel folyamatos konfliktust előidézve.

Ashmoll jellemfejlődése figyelemre méltó a műben. A kezdeti teljes mértékű ellenállás, és a húga „lököttnek” titulálása után képes volt arra, hogy elveit félretéve elmenjen, és megkeresse Babót és Bigyót. Bár amikor megtalálta Bigyó opál köldökdíszét és az Ibolya Morzsa csokipapírt a bányában – ami egyértelműen az ottlétükre utalt –, első gondolata az volt, hogy végre ő is azon kevesek közé tartozik, akik opált találtak, és ebből meg fog gazdagodni. Mégis azt gondolom, végül elhitte Babó és Bigyó létezését, mert elmondása szerint súly nehezedett rá, miközben elvonszolta a holttesteket a létráig, és még a kabátját is náluk hagyta, hogy elsiessen segítségért, mert egyedül nem tudta felhúzni őket a bányából. A jelenet hatására az olvasókban is felmerül, hogy talán tényleg léteztek mindketten. Babó és Bigyó temetésének szervezése is

rá hárult, és bár nem valódi emberek temetéséről van szó, mégis úgy gondolom, pszichésen ez nem egy gyereknek/kamasznak való feladat.

Rice írásában a szülőknek is jelentős szerepük van. Az édesapa jellemzésére már sor került egy korábbi fejezetben, így azt nem fejteném ki újra. Az édesanya azonban szintén érdekes, hiszen ő az egyetlen, aki hisz Kellyanne barátaiban. Ő is, hasonlóan lányához, nehezen viseli az életet Villámháton; gyakran visszavágyik Angliába, ahonnan származik. Megérti, hogy lánya miért menekül a képzeletbeli barátaihoz, és ezt az apával való veszekedés közben ki is hangsúlyozza: „Mit gondoltál, mi lesz, ha egy olyan intelligens lányt, mint Kellyanne, egy lyukkakkal és bűnözőkkel és csodabogarakkal teli fészekben akarsz fölnevelni?” (Rice, 2002: 13). A cselekmény kiindulópontját épp ez a veszekedés adja – melynek következtében az apa „min-taszülőként” kezd el viselkedni, ahogyan azt a szakirodalom is elvárja (Gombos–Sárosi, 2016), majd jön a bonyodalom a barátok eltűnésével, ami az apa pálfordulásának hátsó szándékából történik. „Ottfelejt” Babót és Bigyót a bányában – micsoda véletlen... A terv azonban fordítva sül el, Kellyanne pedig súlyosan megbetegszik.

Kellyanne, mint a képzeletbeli barátok gazdája még nem kapott sok szót. Tulajdonképpen háttérben marad a regény egészében, hiába ő a képzeletbeli barátok gazdája. Lelkileg nem volt egészséges – a szakirodalomból tudjuk: az egyikre jellemzőbb, hogy képzeletbeli barátot alkotnak maguknak. Kellyanne-ről azonban tudjuk, hogy volt egy testvére, aki ellenkező nemű és személyiségben teljesen eltér tőle (Gombos–Sárosi, 2016). Ebből következtetve érthetővé válik, miért érezte magát testvére ellenére is magányosan. A magány és Villámhát negatív miliője okozhatta nála az orvos által megállapított depressziót és idegbetegséget is, ami ahhoz vezetett, hogy még erősebben ragaszkodott Babóhoz és Bigyóhoz, és az általuk kreált fantázia-világhoz.

Kellyanne esetében, úgy gondolom, nem az okozott gondot, hogy a barátai sokáig maradtak mellette. A tágabb és szűkebb környezete, tehát Villámhát, valamint az édesapja és a bátyja kergette őt abba az állapotba, hogy képzeletbeli barátaihoz túlzott mértékben ragaszkodjon, elvesztésük pedig így a halálához vezessen. Pszichológiai szempontból tehát Kellyanne a képzeletbeli barátok túl korai, nem természetes módú elvesztésébe halt bele – nem Kellyanne tartotta életben barátait, hanem ők Kellyanne-t. Ha nem Villámháton éltek volna, vagy rendeződött volna a kialakult konfliktus közte és a bátyja, apja között, akkor valószínűleg képes lett volna megválni Babótól és Bigyótól. Így azonban Villámhát, az opálbányász, kapzsi lakóival depresszióba kergette őt, melyből csak fantáziája menthette volna ki. Érdekes, hogy Kellyanne a saját haláláról könnyen beszél; olyan természetességgel, mint egy felnőtt. Ezzel az érettségét, komolyságát mutatja meg, ellensúlyozva azt, amit az apja és Ashmol gondoltak róla.

A második regényben, Dicks írásában a képzeletbeli barát, Budo a narrátor, így – bár Max rengeteget változott a történetek hatására – a regény inkább Budo karakterfejlődését mutatja be. Budo az elején csak arra koncentrált, hogy amíg lehet, életben akar maradni, és Max keresése alatt is az volt az első gondolata, hogy ha megmenti Maxet, akkor Max nem felejtí őt el. Ez az egoista, önző szemlélet változott meg annak hatására, hogy képes volt elfogadni: anélkül nem mentheti meg Maxet, hogy nem tudatosítaná a fiúban, ő csak képzeletbeli. Mikor ez megtörtént, Max képes volt saját magát kimenteni egy olyan helyzetből, melyeknél egyszerűbbeket sem tudott volna korábban egyedül megoldani. Budo gyermeki makacssága és énközpontúsága érett, gondoskodó, felelősségteljes, felnőtt mentalitássá vált, és eljutott arra a pontra, hogy saját igényei elé helyezte azt, mi a jó Maxnek.

Budót a változáshoz hozzásegítették azok a képzeletbeli barátok, akikkel a kórházban találkozott, főleg Summer. Summer egy félliteres kólásüveg méretével megegyező, pici lány, akinek citromsárga haja van, nincs orra és nyaka, és sohasem pislog. Az ő gazdája Grace, aki a gyermekkórházban fekszik, súlyos betegen. Summer megígértette Budóval, hogy megtalálja Maxet, bármi áron, így Budo végül Oswald segítségével indul Max keresésére – Oswaldra később még kitérek részletesebben. A kórházban tapasztaltak, Grace és ezáltal Summer halála is megmutatja Budónak, hogy vannak dolgok, amiket nem lehet elkerülni. Summer nem félt a haláltól, ahogy Graham, Budo legjobb (képzelt) barátja sem. Mindketten azt bánták csak, hogy nem láthatják gazdájukat felnőni, saját magukkal nem törődtek különösebben. Budo ennek okát csak a regény végén értette meg. „A könnyű dolog meg a helyes dolog nagyon ritkán esik egybe...” (Dicks, 2012: 301).

Budo elbeszéléséből nemcsak Max történetét ismerhettük meg, hanem más, Max környezetében lévő személyek életét is. Így például Mrs. Patterson szomorú múltját és jelenét, Max szüleinek fájdalmát és Dee, a benzinkúton dolgozó lány tragikus esetét. Bár mindig Max volt a középpontban, hiszen ő Budo gazdája, mégis, a Max körül zajló eseményektől vált egésszé a történet.

Mrs. Patterson, mint tudjuk, egy családi traumát hordoz magában, épp ezért viselkedik úgy, ahogy és viszi el magával Maxet. A másik oldalt nézve, Max szülei is fontosak a maguk módján: keveset szerepelnek ugyan, de a félelmeik, nehézségeik valóságok. Egy autista gyermek szülőjeként sok lelki teherrel néznek szembe: az anyai szeretet nem nyilvánulhat meg a maga természetes formájában, mert Max ezt elutasítja – este is csak úgy lehet pusztítani neki, hogy nem tud róla. Az anya tehát kétségbe van esve, az apa pedig nem akarja tudomásul venni, hogy gyermeke más, mint a többiek. Szeretnék, hogy Max elengedje végre Budót, de amikor Max eltűnik, az anya reméli, hogy Budo vele van. Max miatt nem mertek még egy gyereket vállalni,

az anyának még orvoshoz is mennie kellett – ennek a pontos okát nem tudjuk. Dee halála pedig lényegében egy olyan aspektusból mutatja meg a világot, amit mi magunk is hajlamosak vagyunk elfelejteni: veszélyes hely, tele váratlan helyzetekkel.

A már említett Oswald is egy érdekes karakter. Idősebb a többi képzeletbeli barátnál, hím-nemű, emberalakú, kopasz feje és vörös szakálla van, és olyan magas, hogy beveri a fejét a plafonba (Gombos–Sárosi, 2016). Budo fél Oswaldtól, mert gonosz, de szüksége van rá ahhoz, hogy megmentse Maxet – Oswald ugyanis képes az emberi világban lévő tárgyakat megmozdítani, bár nagy erőfeszítésbe kerül. Ezt a képességét kihasználva sikerül megmenteniük Maxet, sajnos annak árán, hogy Oswald – boldogan ugyan, de – eltűnik. Budo a történet során sokszor találkozik a halállal – ahogy erre korábban is utaltam –, így végül már ő is képes elfogadni, hogy ez a természet rendje.

A harmadik regényhez érve egyértelműen Jacques-ról kell beszélnünk. Jacques, csakúgy, mint Budo, teljesen megváltozik az események hatására, és ő maga mondja ki a képzeletbeli barátok létének értelmét: „Csak küldjétek oda, ahol a leginkább szükség van rám!” (Cuevas, 2017: 170). Az az út, melyen eljutott eddig a kijelentésig, hosszú volt: miután „felszabadult” Undi Bundinak és a hazugságának köszönhetően, először Pierre barátja lett, aki vad, és napról napra újabb és újabb formában képzelte el őt. Miután kipanaszkodta magát az Anonim Agy-szüleményeknek, átkérte magát egy új gazdához, így került a hiperaktív, kutyamániás Merlához. Ott sem érezte jobban magát, főleg, hogy tacsónak kellett lennie – akiket utál –; végül eljutott Bernhardhoz, egy nagyon félős, láthatatlanként viselkedő fiúhoz.

Pierre-nél nem töltött Jacques túl sok időt, mert öt nap alatt besokallt attól, hogy mindennap más alakban képzelik el őt, így nincs sok információnk Pierre személyiségéről – csak annyi, hogy Jacques szerint „gonoszabb, mint a leggonoszabb fő gonosz” (Cuevas, 2017: 99). Merláról már említettem, hogy hiperaktív – neki Jacques abban segített, hogy felelősségteljesebb legyen, ezzel képessé válva egy valódi kutya nevelésére és gondozására. Bernardnak pedig Jacques segítségével sikerült legyőznie a szorongását és azt, hogy mindenki levegőnek nézi. Bernard viselkedése a saját kis világa miatt olyan, mintha autista lenne, de ismerve a többi jellemvonását, nem találunk olyan jegyeket, melyek ezt a feltételezést megerősítenék, így ez inkább csak a nagymértékű szorongásnak és a coping stratégiának (menekülés) tudható be. Jacques hamar rájött: ahhoz, hogy kikerüljön egy adott gyermek fantáziájából, segítenie kell neki abban, ami-
ben hátránya van a többiekkel szemben. Így lett Merla felelősségteljes és Bernard bátor.

4.3.3. A tanórai elemzés kérdései

Az első elemzett regény, Rice *Babó és Bigyója* egy, még a felnőttek számára is nehezen feldolgozható kérdést helyez előtérbe: a halált. Itt tulajdonképpen nem is a képzeletbeli barátok kapták a hangsúlyos szerepet, hanem a tény, hogy elveszíthetünk valakit, és ez mennyi fájdalommal járhat. A képzeletbeli barátok fontossága abban mutatkozott meg Rice írásában, hogy Babó és Bigyó elvesztése ugyan csak Kellyanne-nek okozott fájdalmat, de az elvesztésük, más szóval haláluk egyúttal Kellyanne halálát is okozta – ami azonban már minden villámháti lakónak megrendítő volt. Ennek a regénynek a feldolgozása a képzeletbeli barátok szempontjából inkább a jó hozzáállás kiemelésével történhet, de a fontosabb szerepet a halál és a gyász kell, hogy kapja. A gyermekek személyiségétől, érettségétől, érzékenységétől függően ez történhet csak az idősebbek, tehát 12-13 évesek körében is. Atipikus fejlődésű tanulóknál is ugyanúgy fontos ez a kérdéskör, az ő esetükben javasolt az egyszerűbb megfogalmazás és a kevésbé mély elemzés. Természetesen Ashmolról sem feledkezhetünk el, a narrátorról, aki nagy változáson megy át az események hatására. Érdekes lenne megbeszélni a tanulókkal, hogy ők hogyan vélekedtek Ashmolról a regény elején, és hogyan viszonyultak hozzá a végén. Történt-e valami változás, más lett-e a megítélés az irányában. Mondják el gondolataikat és figyeljék meg, társaik hogyan gondolkodtak erről!

Dicks könyvében már inkább kapnak hangsúlyos szerepet a hűséges társak, és ennek a regénynek a feldolgozásakor akár a gyerekek maguk is észrevehetik, mennyi különböző képzeletbeli barát létezhet és kategorizálni tudják őket a pedagógus segítségével. Ennek kapcsán utalhatunk a tanulók saját élményeire a képzeletbeli barátjukról. Ahogy azonban Rice művénel, itt is más kérdés kerül a középpontba: az iskolai bántalmazás, Budo karakterfejlődése, valamint Mrs. Patterson esete. A tanulók szempontjából az iskolai bántalmazás lesz a fontosabb kérdéskör, elsősorban ezt tartom érdemesnek megbeszélni a gyerekekkel – nem véletlenül, hiszen adott esetben nap mint nap találkozhatnak a jelenséggel, és sajnos a híradóból is hallunk végzetes kimenetelű zaklatásokról. Fontos, hogy a gyerekek tisztában legyenek azzal, milyen súlyos van egyetlen szónak, fenyegetésnek vagy tettnek.

Mrs. Pattersonról is szót lehet ejteni, legalább annyira, hogy a gyerekek elmondhassák, szerintük jól tett-e vagy sem, megindokolva véleményüket, és ötleteket gyűjteni, mit csinálhatott volna másképp. Kreatív tanulói csoportban el lehet játszani azzal a gondolattal is, mi lett volna, ha Budo nem találja meg Maxet – hova vitte volna Mrs. Patterson, rájött volna-e bárki is, hogy ő vitte el, megtalálták volna-e... És mi történt volna Budóval? Eltűnt volna vagy sem?

Utolsóként Budót kell mindenképp megemlíteni, mert a karakterfejlődése lényeges a műben – csakúgy, mint Rice-nál Ashmol fejlődése. Össze lehet hasonlítani a tanulókkal Budo könyv

eleji és végi jellemét, ebből pedig leszűrhetik azokat a tulajdonságokat, melyek hozzásegítették Budót Max megmentéséhez. Ezzel kapcsolatban Max változása sem bagatellizálható, említés szintjén ő is érdemel egy kis figyelmet.

A harmadik regény, Michelle Cuevas írása könnyed olvasmány, és teljes mértékben a képzeletbeli barátok létének körülményeit, fázisait írja le – kitérve az eltűnés utáni időszakra is –, ezért ezen lények szemléltetésére Dicks könyve mellett ez is tökéletesen megfelel. Feldolgozás szempontjából a képzeletbeli barátok jellemzőinek megállapítása mellett Jacques Papier karakterfejlődését mindenképp érdemesnek tartom végigjárni a tanulókkal, csakúgy, mint Budónál. Jacques arra a kérdésre keresi a választ, ki is ő valójában, ezt pedig a gyerekek is átélik a serdülőkor alatt – ezért fontos, hogy megbeszéljük, mi történt Jacques-kal, hogyan változott meg az események hatására. Jacques mellett más szereplőket is lehet külön-külön elemezni – például Görkörös Tehenéslányt, akinek elég fontos szerepe van a műben – de a fő üzenetet egyértelműen Fleur képzeletbeli barátja hordozza magában a mű végéig.

4.4. A feldolgozás módszertani lehetőségei

A feldolgozást érdemes azzal a kérdéssel indítani, hogy volt-e képzeletbeli barátjuk a gyerekeknek. Ha igen, meséljenek róla! Milyen volt? Mi a legkedvesebb emlékük velük kapcsolatban? A saját élmény megosztása nyitottabbá teszi a tanulókat a téma iránt, adott esetben össze is tudják hasonlítani az általuk elképzelt lényt és a megélt kalandokat a regényekben leírtakkal. Akiknek pedig nem volt soha képzeletbeli barátjuk, egy osztálytárs beszámolója alapján talán közelebb érezhetik magukat a témához, mint a regények elolvasásával. A beszélgetés segíti a tanulókat abban, hogy nyitottak legyenek társaikkal, fejlődik az empátiás készségük és az elfogadás is. Közös pont lehet a képzeletbeli barát olyan tanulók között, akik nem álltak közel egymáshoz, esetleg konfliktusba keveredtek. A problémákkal, nehézségekkel való megküzdés képessége is jelentős lesz – a képzeletbeli barátok mint segítők kapnak itt szerepet, és a tanulók lépésről lépésre eljuthatnak a problémamegoldás végső fázisáig, az önállóságig.

A saját élmények megosztását követően megbeszélhetjük azt, hogy a tanulók szerint miért jó, vagy miért rossz, ha képzeletbeli barátja van valakinek. Itt még nem feltétlenül vesszük elő példaként a regényeket, hanem a cél az, hogy a tanulók önálló gondolatokat és érveket hozzanak fel a jelenség mellett vagy ellen – természetesen figyelve arra, hogy ne ellenségeskedés legyen a vége, hanem érdemi kommunikáció.

A regények feldolgozása tipikus és atipikus fejlődésű gyermekeknél egyaránt működhet. A tipikus fejlődésűeknek ki lehet adni őket önálló olvasásra, az atipikus fejlődésűek, főleg a tanulásban akadályozottak azonban nem biztos, hogy Dicks írásával egyedül megbirkóznának – a másik két regény terjedelme kisebb és nyelvezete kevésbé nehéz, azokat ők is el tudják önállóan olvasni –, így ezt mindenképp közös, fejezetenkénti olvasásra javaslom. Értelmileg akadályozott tanulónál szükséges lehet Rice és Cuevas írásának a közös felolvasására is, de esetükben előfordulhat, hogy annyira súlyos az akadályozottság, hogy nem is értenék, miről szól a regények. Nekik Cuevas írását ajánlanám bátrabban, mert abban nincs olyan téma, amely érzelmileg és a megértés szempontjából megterhelő lehet számukra.

A feldolgozást segítheti a szerepjáték. A regényekből kiemelt szituációk megjelenítése arra készíti a tanulókat, hogy ténylegesen beleéljék magukat az adott szerepbe, ezáltal pedig meg tudják érteni a szereplők döntéseit, vagy valódibb érvekkel tudják alátámasztani gondolataikat azzal kapcsolatban, hogy mit kellett volna másként tenniük. Fontos, hogy elgondolkodtató, akár kétes kimenetelű szituációkat emeljünk ki, mert így a tanulók maguk alakíthatják az eseményeket. Atipikus fejlődésű tanulók esetén szükség lehet a könnyítésre, az egyértelmű utasításokra, ezt figyelembe kell venni. Emellett fontos az is, hogy az életkori sajátosságokra alapozva tervezzük meg az adott foglalkozást, bármely regényről is legyen szó. Minden tanulócsoport más, így a csoport összetételét is alapul kell venni a tervezéskor.

Idősebb korosztálynál a feldolgozás célja, hogy megértsék, milyen oka lehet egy képzeletbeli barát megjelenésének és miért fontos tiszteletben tartani másokat azért, mert nekik segítségre van szükségük a nehézségeik leküzdésében. A fiatalabbaknál és az értelmileg akadályozottak esetében a cél a képzeletbeli barátok pozitív tulajdonságainak és hatásainak előtérbe helyezése. Közös cél minden csoportnál a közösségalkítás és a személyiségfejlődés, az empátia kialakulása. A témakör jó alap arra, hogy a tanulócsoportban kialakult ellentétek elsimuljanak, és új kapcsolódási pontok jöjjenek létre, emellett felhívja a figyelmet a kreativitás és a fantázia fontosságára is. Ez az a képesség, melyet nem lenne szabad elveszíteni felnőtt korunkra sem – adjuk meg a lehetőséget a tanulónak, hogy minél tovább élvezhessék azt, amit a képzeletük alkotni képes!

5. A választott regények sajátosságai

5.1. Ben Rice: Babó és Bigyó

Azt, hogy Ben Rice regényének címszereplői, Babó és Bigyó képzeletbeli barátok, már a könyv első fejezetének első oldalán megtudjuk, ráadásul egy olyan kontextusban, amely erősen utal arra, miről is fog szólni a történet: „– Babó és Bigyó esetleg halottak, Ashmol – Babó és Bigyó nem haltak meg [...] Sosem léteztek. Az, ami nem létezik, nem is halhat meg. Igaz?” (Rice, 2002: 7).

Az elbeszélés stílusa könnyed, olykor vicces megszólalások színezik, mégis, az olvasó nem igazán tud nevetni a történeteken. Ashmol és az apa viselkedése inkább nyomasztó, mint szórakoztató, nem beszélve a haszonleső villámhátiakról. A műben van azonban valami, ami nagyobb frusztrációt okoz az olvasóban – a halál megjelenítése.

A legfurcsább jelenet talán az, amikor Ashmol és az anya mosolyogva készülődnek Babó és Bigyó temetésére (az apa sikeres tárgyalása miatti feldobódottságtól). Nem igazi temetés, de mégis... Mosolyogva? Ez talán kissé morbid. Részben ez is azt mutatja, mennyire felszínesen kezelték Kellyanne barátait. Az anya elfogadta őket, de az apa sikere, ami valódi, nagyobb hatással van rá, mint a két barát halála. Ashmol ezen reakciója a korábbi viselkedéséből adódóan érthetőbb.

Bár a regény szomorúan végződik Kellyanne halála miatt, mégis van egyfajta feloldás, szinte elégedettek lehetünk a zárással. Hiába kereste egész Villámhát a két barátot, az egyetlen megoldás csakis az lehetett, hogy Ashmol talál rájuk. Villámhát lakóit nem volt nehéz rávenni Babóék keresésére, mert amennyire Kellyanne hitt Babóban és Bigyóban, Villámhát lakói annyira hittek az opálban; ez a párhuzam pedig azt eredményezte, hogy Kellyanne segítségére siettek – persze főleg a jutalom reményében, amit a megtalálónak ígértek. Emiatt a kapzsiság miatt nem találhatta meg senki Babót és Bigyót, csak Ashmol.

A könyv azt a kérdést feszegette, hogy amiben hiszünk, valódi-e, és bolondnak nézhetünk-e mást az ő saját hite miatt, amit mi nem hiszünk. A hit alapja azonban éppen az, hogy nem látjuk, amiben hiszünk, mégis biztosak vagyunk abban, hogy létezik. A korábban már említett párhuzam Kellyanne és képzeletbeli barátai, valamint Villámhát lakói és az opálkö között egyértelmű: van bizonyíték az opál létezésére, de csak nagyon kevesen találtak – ennek ellenére mindenki elhiszi, hogy van. A veszekedéskor Kellyanne és Ashmol édesanyja a következőt mondja az apának: „Nos, felőlem az az átkozott opál sem létezik!” (Rice, 2002: 14). Már a mű elején elhangzik tehát az, ami tulajdonképpen a legfontosabb motívuma a történetnek. Milyen alapon

tagadják meg Kellyanne képzeletbeli barátainak létét, ha ők hisznek az opál létezésében, amit a lakók többsége még sosem látott?

5.2. Matthew Dicks: Egy képzeletbeli barát naplója

Dicks könyvének eredeti címében az „emlékiratok” kifejezés szerepel – *Memoirs of an Imaginary Friend* –, de ennél találóbb a magyar változat; többek között azért, mert nem utal a történet végkimenetelére. A hitelességet is emeli a tény, hogy egy személy – jelen esetben egy nem élő személy – naplóját forgatjuk a kezünkben, hisz aki naplót ír, az tudja, mennyire személyes és őszinte annak minden egyes sora (Gombos, 2013). Ebből következik, hogy – bár még csak a címnél tartunk – több is rejlik ebben a könyvben, mint Rice ugyancsak remek írásában.

A könyv jól bemutatja, milyen jelentősége lehet a gyermekek – vagy akár a felnőttek – életében is egy képzeletbeli barátnak. Akár a hétköznapi nehézségekről beszélünk, akár a nagyobb traumákról, egyértelműen látszik, hogy egy hűséges társ – aki bár éljen csak a mi képzeletünkben – sok esetben többet segít az elénk kerülő akadályok leküzdésében, mint egy pszichológiai tanácsadás.

Sokkal több ez a könyv, mint aminek első ránézésre tűnik. Nem egy boldog gyermekregény, hanem mély olvasmány fájdalmas humorral színezve, olyan könyv, amelyről nehéz eldönteni, mikor nevessünk rajta és mikor nem. A háttérben meghúzódó sorsok magasabb szintre emelik a gyermeki jellegét, így felnőttként talán többet is kap tőle az ember, mintha gyermekfejjel olvasná. A történet vége nyitott, így mindenki maga dönti el, hogyan is végződik valójában, de alapjában elégedettek lehetünk a befejezéssel.

5.3. Michelle Cuevas: Egy képzeletbeli barát kalandjai

Elengedhetetlen, hogy már az elején kiemeljük Dicks és Cuevas regénye között a hasonlóságot. Jacques így kezdi az elbeszélést: „Igen, világ, papírra vetem az emlékiratomat...” (Cuevas, 2017: 7). A könyv eredeti címe – *Confessions of an Imaginary Friend* – alatt a következő alcím szerepel: „*A Memoir by Jacques Papier*” – ami a magyar változatból kimaradt, csakúgy, mint Dicks esetében a cím tükörfordítása. Mindkét könyv tehát egy napló, vagy ha úgy tetszik, emlékirat, és mindkét esetben sejtelmesebb a magyar cím, mint az eredeti. Cuevas írásában az első mondat bepótolja azt, ami a címből kimaradt, mégsem mondanám, hogy Dicks regényéhez ha-

sonlóan utalna a végkifejletre. Az Undi Bundival való találkozás miatt történtek után már sejtjük, hogy itt nem fogunk könnyes búcsút venni Jacques-tól, az utolsó két fejezet pedig véglegesen alátámasztja ezt az állítást, ahol is Jacques Papier visszatér oda, ahonnan elindult – csak kicsit más formában. Jacques tehát nem „szűnik meg”, csak átalakul. Sokadszor. Az emlékirat kifejezés ebben az esetben tehát más jelentéssel párosul, mint Dicks írásában.

Nem mehetünk el a tény mellett, hogy a könyv kifejezetten humoros. Ha csak az Anonim Agyszülemények csoportját vesszük: mindenkinek ismerősen csenghet a név – AA. Tulajdonképpen nem tudunk úgy elolvasni két oldalt a könyvben, hogy ne mosolyognánk valamin. A fiatalokat könnyen és jól megszólító stílusban íródott, nem mellesleg felnőttként is élvezetes olvasmány a regény.

Számomra egy dolog furcsa a regényben – ha visszagondolunk a szakirodalomban olvasható adatokra –, hogy azok a gyerekek, akik Jacques gazdáiként mutatkoznak meg, mind nyolc év körüliek voltak, amikor elképzelték Jacques-ot. A szakirodalom szerint ez a felső határ, amikor a gyerekek elengedik képzelt barátjukat, így ez egy kis ellentmondást eredményez a szakirodalom és a regény között.

A végkifejlet egyértelműen pozitív, amellyel elégedettek lehetünk, ráadásul a kapcsolódási pont Jacques új alakja és a regény elején megjelenő képzelt képzelt barát, a Nagy Sárkányhering között csak még kerekébbé teszi a történetet. Gyermekregény lévén nem várunk nagyon mély filozófiai gondolatokat, és ezekre nincs is szükség ahhoz, hogy elgondolkodjunk rajta. Mert van min gondolkodni: megtalálni önmagunkat, rájönni, mi a feladatunk a világban – Jacques Papier képzeletbeli, mégis a legalapvetőbb kérdéseket teszi fel, melyek minden emberben megfogalmazódnak legalább egyszer az életük során. Hogy megkapjuk-e a választ, az csak rajtunk múlik.

6. Összefoglalás

Dolgozatomban a képzeletbeli barátok jelenségét vizsgáltam meg, segítségül hívva a pszichológia szakirodalmát és három kortárs ifjúsági regényt; Ben Rice *Babó és Bigyó*, Matthew Dicks *Egy képzeletbeli barát naplója* és Michelle Cuevas *Egy képzeletbeli barát kalandjai* című írását.

A téma feldolgozásakor az első célom az volt, hogy párhuzamba tudjam állítani az ifjúsági irodalmat a szakirodalommal. Ez megvalósult, ugyanis a három regény alátámasztotta azt, amit a szakirodalom megfogalmaz. Példát láthattunk a képzeletbeli barátok szinte minden típusára; a megjelenített életkorok is az „előírt” korosztályba tartoztak – néhány kivétellel, de ezek is indokolt esetek voltak, melyek szintén szerepeltek a szakirodalomban; gondolok itt Maxre vagy Kellyanne-re. A képzeletbeli barátok eltűnését is különböző formákban szemléltették a regények, melyek mind helytállóak. A közvetlen környezet reakciója is szerepet kapott, ami nem kevésbé fontos, mint maguk a képzeletbeli barátok, nem beszélve arról, hogy maga a környezet is lehet kiváltója egy ilyen lény megjelenésének – erre látunk példát Rice írásában.

A szakirodalom lényegesebb megállapításai a következők voltak: a képzeletbeli barátoknak több csoportjuk van; a három fő kategórián, tehát a tárgyba vetített barátok, az elképzelt barátok és a saját magunk által megszemélyesített barátok csoportján belül kisebb csoportok is vannak. Ezek százalékos eloszlása igen szórta, kiemelkednek az emberalakú és az állatalakú képzeletbeli barátok. Nemcsak jók, hanem gonoszak is lehetnek, melynek valószínűsíthetően lelki oka van.

A képzeletbeli barátok, mint jelenség leggyakrabban 3-7 éves gyerekeknél fordul elő, és az egészséges fejlődés részének tekinthető. Előfordul, hogy 7 éves kor után is a gyermekkel marad a segítő társ, ez nem baj – ha azonban legkésőbb 8 éves kor után sem tűnik el a képzeletbeli barát, valamilyen lelki okot érdemes a háttérben keresni, mely indokolja, hogy a gyermek mellett ott legyen ez a valaki vagy valami. Nem kell szégyellni a pszichológus segítségét sem, mert egy traumát, vagy más, komolyabb, lelkileg megterhelő élményt professzionális eszközök nélkül nem lehet kezelni. Ritkán, de az is megtörténhet, hogy egy felnőtt embernek van képzeletbeli barátja; erre egyetlen irodalmi példát láttunk.

A képzeletbeli barát ott bukkan fel, ahol szükség van rá. A legtöbb bántalmazott, vagy valamilyen hátránnyal rendelkező gyermek mellett általában megjelenik, és addig marad, amíg ez a nehezítő körülmény meg nem szűnik. A trauma feldolgozásának, a megküzdési stratégiának a része, és segíti a gyermeket abban, hogy önállóvá váljon.

A szülők részéről elengedhetetlen a megfelelő viszonyulás a gyermek képzeletbeli barátjához. Túlzott érdeklődés vagy teljes ellenállás – egyik sem tesz jót a gyermek lelki fejlődésének. Akkora mértékben szabad beavatkozni, amennyire a gyermek hagyja és igényli. Fogadjuk el,

hogyan a barát létezik, de segítsük abban, hogy ezt a barátságot képes legyen megfelelő keretek között tartani, és ne vegye át a hétköznapi felett teljesen az irányítást.

A képzeletbeli barátoknak bizonyítottan pozitív hatásuk van a gyermek fejlődésére – a szociális képességek, az önbizalom, a beszédkésztség, szókincs mind nagymértékben fejlődnek annak hatására, hogy egy általuk elképzelt lénnyel rendszeresen folytatnak párbeszédet. Tulajdonképpen akaratlanul is fejlesztik saját magukat.

Nemcsak a képzeletbeli barátokról, hanem más, nagyon fontos kérdésekről gondolkodhatunk a regények által, mint a halál, az elengedés, mások előtérbe helyezése, a bántalmazás, a gyermek elvesztése... Mind-mind fontos témák, melyek egy etika vagy egy osztályfőnöki órán gond nélkül, vagy mondhatni kötelezően előkerülhetnek.

Módszertan szempontjából hálás téma, mert több lehetőség van a feldolgozásra: szerepjáték, rajzos feldolgozás, megbeszélés, saját élmények felelevenítése, megvitatása. A tanulók aktív részesei lehetnek a regények elemzésének, nemcsak csendes megfigyelői és hallgatói a tanári bemutatásnak és magyarázatnak.

Záró gondolatként Ashmolt és Mágikus Maurice-t idézném, akik tökéletesen összefoglalták, mi is a lényege a képzeletbeli barátok jelenségének: „És a világnak az a meggyőződése, hogy totál buggyantak vagyunk, de felőlem akár kinyalhatják. Mert mind lőköttek, akik nem tudják, mit jelent hinni valamiben, amit képtelenség látni, vagy olyasmit keresni, amit lehetetlen megtalálni.” (Rice, 2002: 137). „...a valóság csupán nézőpont kérdése” (Cuevas, 2017: 19).

7. Felhasznált irodalom

- Cuevas, Michelle 2017. *Egy képzeletbeli barát kalandjai*. Maxim Könyvkiadó. Szeged.
- Dicks, Matthew 2012. *Egy képzeletbeli barát naplója*. Kolibri Kiadó. Budapest.
- Dudás Dóra 2017. *Széttröve – A disszociatív identitásavarról*.
<https://mindsetpszichologia.hu/szetterve-a-disszociativ-identitaszavarrol> (2021. június 28.)
- Gombos Péter 2013. *Max fura egy kicsit*.
<http://meseutca.hu/2013/06/11/max-fura-egy-kicsit/> (2021. április 29.)
- Gombos Péter – Sárosi Szilvia 2016. Egy pszichológiai jelenség és annak megjelenése az ifjúsági irodalomban. Képzeletbeli barátok Matthew Dicks és Ben Rice regényeiben. *Képzés és Gyakorlat*. 14. évf. 3-4. sz. 119-138.
- Hidvégi Brigitta 2019. *Egy testben több lélek: a disszociatív identitásavar*.
<https://ebredések.hu/egy-testben-tobb-lelek-a-disszociativ-identitaszavar/> (2021. június 28.)
- Juhászné Gáspár Dorottya 2007. *Az Asperger-szindróma*.
<https://fejlesztok.hu/hasznos-olvasmanyok/autizmus/64-az-aspergerszindroma> (2021. április 30.)
- Karászi Orsolya 2017. *Képzeletbeli barátok a gyermek életében. Imaginary friends in children's life*.
http://real.mtak.hu/109745/1/2017_ART_005_Karaszi.pdf (2021. január 10.)
- Kádár Annamária 2012. *Mesepszichológia*. Kulcslyuk Kiadó. Budapest.
- Kádár Annamária 2013. *Senki sincs a sarokban, de hozzá beszél a gyerekekem – mit tegyek?*
https://hvg.hu/plazs/20131220_Segitseg_kepzeletbeli_baratja_van_a_gyere (2021. január 8.)
- Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyama számára (NAT 2020): Etika 5-8. évfolyam.
https://www.oktatas.hu/koznevelis/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_5_8
(2021. október 30.)
- Kerettanterv az enyhe értelmi fogyatékos tanulók számára 5-8. évfolyam (NAT 2020): Etika.
https://www.oktatas.hu/koznevelis/kerettantervek/2020_nat/kerettantervek_sni_tanulok/enyhe_sni_5_8 (2021. október 30.)
- Kerettanterv az enyhe értelmi fogyatékos tanulók számára 5-8. évfolyam (NAT 2020): Osztályfőnöki.
https://www.oktatas.hu/koznevelis/kerettantervek/2020_nat/kerettantervek_sni_tanulok/enyhe_sni_5_8 (2021. október 30.)
- Lydon, David 2011. Imaginary companions: are they good for children? *Student Psychology Journal*, II. évf. 69–78. p.

https://psychology.tcd.ie/spj/past_issues/issue02/Reviews/%286%29%20David%20Lydon.pdf (2021. február 10.)

Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes 2017. *Gyermeklélektan*. Libri. Budapest.

Rice, Ben 2002. *Babó és Bigyó*. Ulpius-ház. Budapest.

Rózsa Johanna 2014. *A képzeletbeli barát szerepe a gyermeki fejlődésben*.

<http://coachszemle.hu/life/521-a-kepzeletbeli-barat-szerepe-a-gyermeki-fejloedesben>

(2021. január 8.)

Szekér Szimonetta 2011. *Egyre többen fedezik fel, hogy Asperger-szindrómások*.

<https://www.origo.hu/egeszseg/20110627-egyre-tobben-kerik-felnottkent-az-aspergerszindroma-diagnozist-autizmus-spektrumzavar.html> (2021. április 30.)

Szekér Szimonetta 2012. *Csak néhány évig élnek a képzelt barátok*.

<https://www.origo.hu/egeszseg/20120502-csak-nehany-evig-elnek-a-kepzelt-baratok.html>

(2021. április 30.)

Széles-Horváth Anna 2016. *Ne nézd levegőnek! Hat tanács, hogy miképpen viselkedj gyermeked képzeletbeli barátjával*.

<https://pszichoforyou.hu/kepzeletbeli-barat/> (2021. január 8.)

Taylor, Marjorie 1999. *Imaginary companions and the children who create them*. Oxford University Press. New York

https://books.google.hu/books?id=V5NZ4u2uGOwC&printsec=frontcover&dq=imaginary+companions&hl=hu&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=imaginary%20companions&f=false (2021. október 18.)

Taylor, Marjorie 2003. *Children's imaginary companions*.

http://www.br-online.de/jugend/izi/english/publication/televizion/16_2003_1/e_taylor_childrens.pdf (2021. január 26.)

Taylor, Marjorie – Mottweiler, Candice M. 2008. Imaginary companions pretending they are real but knowing they are not. *American Journal of Play*, I. évf. 1. sz. 47–54. p.

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1068959.pdf> (2021. január 27.)

Wigger, Bradley J. 2010. See-through Knowing. Learning from children and Their Invisible Friends. *Journal of Childhood and Religion*

<http://childhoodandreligion.com/wp-content/uploads/2015/03/Wigger-May-2011.pdf>

(2021. február 26.)

8. Mellékletek

1. melléklet

Óratervezet

Műveltségi terület: Ember és társadalom

Tantárgy: Etika

Osztály: 6. osztály

Az óra témája: Képzeltbarátok (Matthew Dicks Egy képzeltbarát naplója c. regényének feldolgozásával)

Témakör: Társas tudatosság és társas kapcsolatok – Helyem a társas-lelkületi közösségekben

Az óra cél- és feladatrendszere:

- **fejlesztendő készségek, képességek:** figyelem, gondolkodás, emlékezet, szociabilitás, beszédkészség, önkifejezés, érzelmkifejezés, érvelés, elfogadás, empátia, szem-kéz koordináció, síkbeli orientáció, finommotorika, grafomotorika, olvasási készség, kreativitás, önértékelés
- **tanítandó ismeretek, elérendő fejlesztési szint, tudásszint:** regény lényegének felismerése, megértése; saját élmények, vélemény megosztásának képessége; empátia, elfogadás képességének fejlődése

Az óra didaktikai feladatai: előzetes ismeretek áttekintése, érdeklődés felkeltése és a motiváció fenntartása, új ismeret nyújtása, ismeretek elmélyítése, gyakorlás, szintetizálás, visszacsatolás az elért tudásról, értékelés

Tantárgyi kapcsolatok:

- Magyar nyelv és irodalom: regény elemzése

Felhasznált források:

- Dicks, Matthew (2012): Egy képzeltbarát naplója. Kolibri Kiadó, Budapest
- Falus Iván (2010): Didaktika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Oktatási Hivatal (2019): Útmutató a pedagógusok minősítési rendszeréhez

Idő	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
		Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	Fejlesztendő készségek, képességek
I. Bevezető rész					
7'	I.1. Ráhangolódás A pedagógus egy kérdéssel indítja az órát. <i>„Nektek volt képzeletbeli barátotok? Ha igen, tegye fel a kezét, aki szívesen mesélne róla!”</i> A pedagógus egyesével felszólítja a jelentkező tanulókat és arra kéri a többieket, hogy hallgassák meg figyelmesen a társukat. Kérdezhetnek tőle a baráttal kapcsolatban és saját gondolatokat fűzhetnek a hallottakhoz. Amennyiben bátorlanabb csoportról van szó, a pedagógus kezdi a beszámolót a saját képzeletbeli barátjáról. Segítő kérdések a beszámolókhoz: - Milyen külső és belső tulajdonságai voltak? - Mi a legkedvesebb emléked vele kapcsolatban? A beszámolókat követően összeszedik a képzeletbeli barátok jellemzőit.	kérdés-felelet megbeszélés	FOM	-	emlékezet, önkifejezés, figyelem, szociabilitás, beszédkészség, empátia
Célkitűzés: A mai órán a Matthew Dicks regényéről és a képzeletbeli barátokról fogunk beszélgetni.					

II. Fő rész					
6'	II.1. Jó vagy rossz? A pedagógus a következő kérdést teszi fel a tanulóknak: „<i>Jó vagy rossz, ha valakinek képzeletbeli barátja van?</i>” A pedagógus megkéri a tanulókat, hogy jelentkezzenek, ki szerint jó és ki szerint rossz. Ha kialakul a két csoport, a feladat, hogy érveljenek az állításuk mellett és győzzék meg a többieket az igazukról. Fontos: nem veszekedés a cél! Amennyiben egyöntetűen csak az egyik oldalt választja a csoport, a feladat, hogy a saját oldal mellett szóló érvek után elgondolkodjanak azon, mi szólhat ellene. Aki tud egy érvet, jelentkezés után mondhatja.	kérdés-felelet megbeszélés	FOM	-	<i>gondolkodás, szociabilitás, beszédkésztség, érvelés, elfogadás</i>
7'	II.2. Rövid beszélgetés a regényről A pedagógus kérdések segítségével feleleveníti a tanulóknak, miről szól Matthew Dicks regénye. Kérdések: - Ki(k) a főszereplő(k)? - Milyen helyszíneken zajlik a cselekmény?	kérdés-felelet megbeszélés	FOM	-	<i>emlékezet, gondolkodás, beszédkésztség, figyelem</i>

	- Milyen képzeletbeli barátok szerepeltek a történetben? - Mi a történet tanulsága? A kérdéseket közösen megbeszéljük.				
15'	II.3. A regény legfontosabb kérdései A pedagógus három csoportba osztja a tanulókat és megkéri őket, hogy üljenek közelebb egymáshoz, hogy könnyebben tudjanak együtt dolgozni. Minden csoport kap egy szituációt egy kisebb papírcetlin, melyet el kell játszaniuk. A többi csoport feladata elmondani, mit láttak és ez milyen érzéseket váltott ki belőlük. Ezt követően az előadó csoport tagjai is elemzik a saját érzéseiket a szituációval kapcsolatban. Szituációk: 1. Pár héttel ezelőtt egy új tanuló érkezett az osztályba, aki mindig csak könyvet olvas és előfordul, hogy magában beszél. Az osztály néhány tagja viccelődik rajta, csúfolják. Egyik délelőtt, szünetben meglátják a folyosón egy padon ülve, szokás szerint	tevékenykedtetés kérdés-felelet megbeszélés utasítás játék	CSOP	szituációk papírcetlikén	<i>olvasási készség, gondolkodás, szociabilitás, figyelem, önkifejezés, érzelemkifejezés, beszédképesség</i>

	egyik könyvét bújva és úgy döntenek, szórakoznak vele egy kicsit. A szituáció szereplői: új tanuló, csúfolódók A szituáció kiegészíthető segítő személylyel, ha a csoport úgy dönt (pl. tanár, képzeletbeli barát). A szituáció megoldása a csoportra van bízva. 2. Egy felnőtt, akit jól ismersz, azt mondja, tud egy különleges helyet, ahol azt csinálsz, amit csak szeretnél. El akar vinni oda. Nagyon kíváncsi vagy, de a legjobb barátod azt mondja, nem mehetsz, mert veszélyes. A szituáció szereplői: felnőtt, legjobb barát, „te” A legjobb barát a csoport döntése szerint lehet valós vagy képzeletbeli. Ezt a pedagógus nem közli velük, a csoport alakítja a saját belátása szerint.				
--	---	--	--	--	--

	3. Az osztályban van egy nagyon szoros baráti kapcsolat két tanuló között. Az egyikük azonban csak magával foglalkozik. Mindig magáról beszél, és szereti, ha a legjobb barátja is róla kérdez ahelyett, hogy ő is mesélne magáról. A legjobb barátja egyik nap nem jön be az iskolába, és ahogy telnek a napok, nem jön újra. Senki nem tud róla semmit. Az osztály többi tagja a beképzelt tanulót kérdezzgetik. A szituáció szereplői: beképzelt tanuló, legjobb barát, az osztály többi tagja Minden szituáció eljátszását követően a pedagógus kérdéseket tesz fel a tanulóknak: - Hogyan változtak bennetek az érzések a szituáció elejét és végét összehasonlítva? - Sikerült-e olyan megoldást találni, ami minden szereplőnek megfelelt? - Mit gondoltok, miért fontos beszélni egy ilyen helyzetről?				
--	---	--	--	--	--

III. Befejező rész					
8'	III.1. A csoport képzeletbeli barátja A pedagógus minden csoportnak ad egy A3-as lapot. A csoport feladata megalkotni egy képzeletbeli barátot. Minden tanuló a barát egy adott testrészét rajzolja meg a saját tetszése szerint, így egy különleges, „mindenféle” kinézetű képzeletbeli barát jön létre. Egyes dolgokban megegyezhetnek a csoporttagok, de a lényeg, hogy ne egyvalaki elképzelése szerint jöjjön létre a végeredmény, hanem mindenki tegye bele a saját ötleteit. Többféle technikával dolgozhatnak, óra végéig.	tevékenykedtetés utasítás játék	CSOP	A3-as papír ceruzák filcek zsírkréták	<i>vizuális figyelem, szem- kéz koordináció, síkbeli orientáció, szociabilitás, kreativitás, finommoto- rika, grafomotorika</i>
2'	III.2. Értékelés A pedagógus hagyja, hogy az a csoport, amelyik még nem készült el, tovább dolgozzon, közben értékeli a tanulók órai munkáját/aktivitását és megkérdezi őket, mi az a fontos üzenet/gondolat, amit magukkal visznek az óráról.	értékelés	FOM	-	<i>önértékelés</i>